

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
KULTUURITEADUSTE JA KUNSTIDE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Triin Lees

AINO PERVIKU „KUNKSMOOR“: ÖKOFEMINISTLIK ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja *MA* Kadri Tüür

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. AINO PERVIK LASTEKIRJANIKUNA.....	6
1.1. Perviku loomingu põhijooned	9
1.1.1. Eksistentsiaalsed teemad, elu ja surma ringkäik.....	10
1.1.2. Loodus ja keskkond	12
1.1.3. Folkloor inspiratsiooniallikana	14
1.1.4. Individualistlikud karakterid.....	16
1.2. Naistegelaste ühisjooned	17
1.2.1. Isepäised kangelannad	18
1.2.2. Looduslähedus	19
1.2.3. Põlvkondliku järjepidevuse kandjad.....	20
1.3. „Kunksmoor“ kui tüvitekst.....	21
2. ÖKOFEMINISMIST	28
2.1. Naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamine	32
2.2. Naise ja looduse ümberkujundamine.....	35
2.3. Naise ja looduse ajalooline/kultuuriline seos	37
2.4. Naise ja looduse bioloogiline seos	39
2.5. Spirituaalsus ja religioon	39
2.6. Ökofeminism Eestis.....	42
3. „KUNKSMOORI“ ÖKOFEMINISTLIK ANALÜÜS	44
3.1. Naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamine	45
3.2. Naise ja looduse ümberkujundamine.....	48
3.3. Naise ja looduse ajalooline/kultuuriline seos	50
3.4. Naise ja looduse bioloogiline seos	53
3.5. Spirituaalsus ja religioon	54

3.6. „Kunksmoori“ müüdilisus	56
KOKKUVÕTE.....	62
KASUTATUD KIRJANDUS	65
“OLD MOTHER KUNKS” (“KUNKSMOOR”) BY AINO PERVIK: AN ECOFEMINIST ANALYSIS. SUMMARY	73
LISA 1. Aino Pervikult ilmunud lasteraamatute nimekiri	75

SISSEJUHATUS

Aino Pervik on tuntud eesti lastekirjanik, kelle looming on lugemisrõõmu pakkunud mitmele põlvkonnale. Pervik oskab oma raamatutes ühendada fantaasiarikkad seiklused tõsiste elumõtisklustega. Kirjanikku tunnustati tänavusel rahvusvahelisel lasteraamatupäeval (2. aprillil) „Järje hoidja“ auhinnaga. „Järje hoidja“ on Tallinna Keskraamatukogu poolt välja antav auhind, millega tunnustatakse kirjaniku järjepidevust lastele väärt lugemisvara pakkumisel. Pervik pälvis selle 2014. aastal populaarse lasteraamatu „Härja Tee ja proua Kohv“ (2014) eest. Varasemalt on Pervik sama auhinna saanud 2008. aastal enim loetud lasteraamatu „Paula sõidab maale kevadet vaatama“ (2008a) eest. (TK 2015) Perviku järjepidevust lastekirjanikuna tõestab äsja ilmunud uus lasteraamat „Jääpurikas, murelik piim ja teised tüübid“ (2015), samas kinnitavad koolide kohustusliku- ja soovitusliku kirjanduse nimekirjad, raamatukogude laenutustabelid ning kordustükid, et ka kirjaniku varasem loominguparemik kuulub jätkuvalt laste lugemisvarasse. Perviku raamatute üks eredaim tegelane on 1970-ndatest nõid Kunksmoor, kes uuema lastekirjanduse nõiatüdrukute kõrval pole oma populaarsust kaotanud.

Magistritöö baasiks on minu 2013. aastal kaitstud bakalaureusetöö „Nõia kujutamine eesti lastekirjanduses“, kust ilmnes, et eesti lastekirjanduse traditsioonis on esiplaanil naisnõiad. Head nõiad on seotud looduslähedase elu ja mõtteviisiga, taimedega ravimisega. (Lees 2013) Magistritöö peamine eesmärk on uurida naise ja looduse suhteid Aino Perviku teostes „Kunksmoor“ (1973) ja „Kunksmoor ja kapten Trumm“ (1975). Magistritöös on viitamise lihtsustamiseks kasutatud Kunksmoori lugude koondteost „Kunksmoor“ (1986a). Eesmärk ei ole seotud ainult naise ja looduse väärtustamisega, vaid teoreetiline raamistik ökofeminismist asetab naise ja looduse omavaheliste suhete fookuse patriarhaalse maailma konstrueeringute taustale.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse Aino Perviku loomingut, esile tuuakse tema lasteraamatutes esinevad põhiteemad ning naistegelaste ühisjooned. Viimasena on vaadatud „Kunksmoori“ tähtsust ja kandvust, „Kunksmoorist“ on lähtutud kui ühest naise ja looduse omavahelisi seoseid esitavast tüvitekstist eesti kirjanduses ja kultuuris. Perviku loomingu analüüs annab sisuliselt põhjenduse „Kunksmoori“ ökofeministlikus analüüsiks. Magistritöö üks eesmärk on näidata, et „Kunksmooris“ on naise ja looduse suhted väga tähtsad, aga neid ei saa taandada üksnes nõiia looduslähedusele.

Teises peatükis on lähemalt tutvustatud ökofeminismi olemust, arenguid võõrsil ja Eestis. Viis erinevat seost naise ja looduse vahel on esitatud alapeatükkidena: naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamine; naise ja looduse ümberkujundamine; naise ja looduse ajalooline/kultuuriline seos; naise ja looduse bioloogiline seos; spirituaalsus ja religioon. Teooriapeatükis on käsitletud erinevate ökofeministide vaateid ja seisukohti, peamiselt on lähtutud teoreetikutest nagu Karen J. Warren, Greta Gaard, Ynestra King, Vandana Shiva, Noël Sturgeon ja Eestist Kadri Tüür.

Kolmas peatükk keskendub „Kunksmoori“ ökofeministlikule analüüsile, mille alapeatükid järgivad teoreetiliste alapeatükkide jaotust naise ja looduse erinevatest suhetest. Viimase alapeatükina on esitatud „Kunksmoori“ müüdilisus“, milleni töö autor on jõudnud ökofeministliku analüüsi käigus. Naise ja looduse suhted „Kunksmooris“ lähendavad lastekirjandusest tuntud nõiialugu eesti kultuuri alglätetele. Magistritöö lõpus on esitatud kokkuvõte, kasutatud kirjanduse nimekiri, ingliskeelne resümee ja lisana Aino Pervikult ilmunud lasteraamatute nimekiri.

1. AINO PERVIK LASTEKIRJANIKUNA

Aino Pervik (1961. aastast kodanikunimega Aino Raud) on sündinud 22. aprillil 1932. aastal Rakveres. Peale Tartu Riikliku Ülikooli lõpetamist soome-ugri keelte alal töötas 1955-1960 Eesti Riiklikus Kirjastuses laste- ja noorsookirjanduse toimetajana, 1960-1964 Eesti Televisioonis laste- ja noortesaadete toimetajana, edasi kuni 1967. aastani mittekoosseisulise toimetajana. 1967. aastast alates on Aino Pervik vabakutseline kirjanik. Pervik on Ajakirjanike Liidu ja Eesti Kirjanike Liidu liige. 1961. aastal abiellus kirjanik Eno Rauaga (1928-1996), nende koostöös on ilmunud lasteraamat „Rein karuradadel“ (1962). Pervik alustas lastekirjanikuna 1961. aastal, olles eelnevalt tegutsenud juba lastekirjanduse tõlkimise ja kriitikaga. Lastele on Pervik kirjutanud ligi 60 teost, peamiselt on tegu proosaraamatutega, näidendeid ja luulet vähe. Pervikult ilmunud lasteraamatute nimekiri on esitatud töö lõpus (Lisa 1). 1970-ndate lõpust alates on Pervik kirjutanud ka täiskasvanutele nii luulet kui proosat, aga kirjaniku populaarsus on eelkõige seotud lasteraamatutega. Pervikut on autasustatud mitmete lastekirjanduspreemiatega, esimesed auhinnad olid 1976. aastal Juhan Smuuli nimeline kirjanduse aastapreemia „Kunksmoor ja kapten Trumm“ eest ning 1988. aastal 2. koht Üleliidulisel lasteraamatukonkursil „Kunksmoor“ ja „Kunksmoor ja kapten Trumm“ eest. Kunksmoorist kirjutatud lood on tunnustatud ka „Sajandi sada“ võiduraamatuks 2000. aastal. Alates 2004. aastast kuulub Pervik Rahvusvahelise Noorsookirjanduse Nõukogu (IBBY) aunimekirja. (ELK 2015)

Pervik on ajakirjanduses olnud üsna aktiivne, temaga on avaldatud palju intervjuusid, mis kõik käsitlevad samu teemasid: loomingu paremik, loodusarmastus ning perekond. Pervik on sõna võtnud seoses lastekirjanduse üldolukorra ja probleemidega, avaldanud ühiskonnakriitilisi arvamusi ning kirjutisi lastekultuuri hoiakute kohta. Kõige teravamaks

probleemiks lastekultuuris peab Pervik tänapäevaseid edumüüte¹, kus juba väikelapse iga tegevus on seotud võistlemise ja parim olemisega:

Hea lastekultuur võiks eluhoiakuid tasakaalustada ja pingeid maandada, nii et selle kultuuri mõjuväljas valitseks õnnelik olek. Lastekultuur peaks aitama lapsel luua üllameelset sisemist sõltumatust ja vaimset ning hingelist vastupidavust, sisaldades seega mingit sooja vaimsust ja tuge võimalikult pingevabade inimehakatiste kasvamisel. Kes on igaljuhul oma lähedastele armsad, nõnda et neljas päralejõudja võiks ehk olla rõõmsamgi kui teine, kellel jäi esikoht ju ikkagi saamata. Rääkimata nendest, kes kvalifikatsioonivõistlusest läbi ei tulegi. (Pervik 2006a: 11)

Perviku loomingus puudub rõhuv didaktilisus ja moraalitsev hoiak, kirjanik ei õpeta, kuidas lapsi peaks kasvatama, vaid ta püüab valgustada igapäevase käitumise erinevaid tagajärgi. Eelkõige on oluline lapsepõlv ja lapseks olemine, millega täiskasvanutel tuleb arvestada, samas ei pea Pervik õigeks ka ainult lapse tahtmise järgi toimuvat elukorraldust. Pervik ise on head lasteraamatut iseloomustanud järgnevalt: „Hea lasteraamat peab olema hubane, põnev ja arusaadav. Kurb võib olla, kuid lõpp peab olema kindlasti õnnelik. Ei tee paha, kui seal ka natuke nalja saab.“ (Martson 2011: 4) Seda instruktsiooni on kirjanik oma teoste puhul järginud, tema lasteraamatud puudutavad nii kurbust kui rõõmu, aga lõppevad õnnelikult ning nalja jagub rohkem kui natuke. Perviku teoste puhul on oluline, et ta püüab maailmas toimuvaid asju lastele seletada ja seisab hea selle eest, et lastele pakkuda mõtlemist ergutavat lugemisvara (Penjam 2006: 2). Pervik suhtub lapsesse kui endaga samaväärsesse ning ei karda rääkida maailmas toimuvast ausalt. Kirjanik ei loo oma tegelasi läbinisti headeks või halbadeks, ta näitab, et üks või teine olemine on valiku küsimus.

Pervik alustas 1960-ndate alguses lastekirjanduses reaalse elu kujutamise, ainus noorsooraamat „Õhupall“ (1969) sai seetõttu palju negatiivset kriitikat, Pervik kujutas indiviidi arengut ajal, mil oli vaja keskenduda kollektiivile (Peegel 2010: 11). 1970-ndatest

---

¹ vt ka Pervik, Aino 2005a. Müüdid ja põhitõed maailmapildi kujunemisel. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse almanahh, 1-7.

alates on Pervik kirjutanud järjepidevalt kunstmuinasjutte. Perviku loomingus võib teatavat vahet märgata 00-ndate tulekuga. Varasem looming keskendus rohkem pikematele jutustustele, tähelepanu koondus ühe tegelase ümber, tema sisemusele ja väärtuste muutumisele ühiskonnas ning esindatud oli romantiline meelelaad. Nullindatel on Pervik rohkem keskendunud kaasaja kiirele muutumisele ning lähtunud reaalset last (lugejat) ümbristevast keskkonnast. Kiirenev elutempo, linnastumine, vägivald ja probleemid ei kajastu mitte ainult Perviku lasteraamatutes, vaid ta on kaasajale omase kiirustamise ja fragmentaarsuse tõttu muutnud ka teoste vormi. Näiteks on Pervik pikemad tekstid asendanud lühikeste peatükkidega, et iga lapsevanem jõuaks vähemalt ühe peatüki lapsele õhtuti ette lugeda (Penjam 2006: 2). Romantiline kujutlus loodusest, üksikutest saartest ja merest on asendunud argipäevase linnameluga, kust loodus on üha enam välja tõrjutud, aga seda enam olulise ja märgilise väärtusega. Tõlkekirjanduse eeskujul on uuemas lastekirjanduses populaarsust kogunud sarjad, kus erinevates raamatutes kohtutakse samade tegelastega ning tegevus on järjepidev. Nullindatel on Perviku loomingus oluline koht kahel sarjal: Paula lugude sari „Paula elu“, mis ilmus aastatel 2001-2008 ning koosneb 17 raamatust; teisest sarjast „Tirilinna lood“ on aastatel 2009-2012 ilmunud kokku 7 raamatut. Mõlemad sarjad räägivad sisuliselt samadest teemadest ning esimese klassi lastest. Paula sari keskendub peategelasele Paulale, tema suhestumisele ümbritsevaga, peale koolimineku on uus ka suurlinna keskkond. Tirilinna lugudes on tegelasi viis ning teemadega minnakse rohkem süvitsi, seevastu tegevus toimub mereäärses väikelinnas. Pervik peab oluliseks ajakohaseid raamatuid, last peaks kõnetama tema ümber toimuv, selliseks on ta sihilikult kirjutanud Paula sarja ja arvanud, et 10 aasta pärast on need raamatud juba vananenud (Mõttus 2002: 9). Hetkel „Paula elu“ aegumist ja populaarsuse vähenemist märgata ei ole.

Perviku raamatud on suunatud väiksematele lastele ja nooremale koolieale, kelle jaoks on raamatutes oluline koht illustratsioonil. Varasemate teoste üks põhilisemaid illustraatoreid oli Edgar Valter (1929-2006) ning uuemal ajal teeb Pervik tihti koostööd oma tütre Piret Rauaga, kes ise samuti kirjutab lastele. Perviku puhul ei saa tema loomingu paremikuks kuidagi ajaliselt määratleda, sest erakordseid ja meeldejäävaid tegelasi ja süžeesid on

erinevatest aastakümnetest. Kõige enam on tähelepanu köitnud Kunksmoori ja Arabella tegelaskujud ning nende seiklused, aga Pervik ise ei pea neid teistest tähtsamaks (Klein 2007: 14). Küll on Perviku puhul oluliseks peetud kirjandusliku kõrgvormi saavutamist ja tõelise talendi puhkemist alles hilisemas loomingus (Martson 2010: 14).

Järgnevates alapeatükkides on välja toodud Perviku lastekirjandusloomingus esinevad põhijooned ja silmapaistvamate naistegelaste ühised omadused. Kohati ei saa viitamata jätta kirjaniku täiskasvanutele mõeldud loomingule, sest seal ilmneb otsesemaid ja teravamaid viiteid olukordadele, mida lastekirjanduses võiks taandada lihtsalt kirjaniku fantaasia alla. Perviku loomingut tervikuna läbivad sarnased teemad. Viimasena on vaatluse all „Kunksmoor“ kui naise ja looduse seostest kõnelev tüvitekst.

1.1. Perviku loomingu põhijooned

Perviku looming on mitmekesine, seda nii teemade kui tegelaste poolest. Ta kirjutab tavalistest inimestest, kuid ka väga erilistest ja veidratest inimestest veidras linnas, lisaks loomadest, lindudest, sulelistest, karvastest, fantastilistest olenditest ja lihtsalt asjadest. Tegelased (ka üleloomulikud muinasjututegelased) elavad lugejale tuttavas maailmas ning puutuvad kokku ühiskonnas aktuaalsete teemade ja probleemidega. Temaatiliselt köidab kirjanikku argipäev ja elu tegelikkus, kuid ta segab kaasaja ainekse mütoloogiaga ning saavutab põnevaid ja hästi vastuvõetavaid tulemusi. Perviku stiil on musikaalne, tema laused moodustavad rütmilise proosana kõlavaid ja meeldejäävaid tervikuid. Kuigi lastevärsse on Pervik vähe kirjutanud, on laulul ja laulmisel kirjaniku loomingus tähtis roll. Laulul on lisaks meelelahutuslikkusele ka mäletamise funktsioon.

Pervik pöörab tähelepanu eri sotsiaalse ja perekondliku taustaga inimestele ning püüab erinevate inimeste vahel toimuvaid suhteid tegelaste kaudu avada. Näiteks Arabella isa oli kurjategija, Kersti isa oli kuulus kirjanik, seevastu Miinal puudus isa. Tirilinna lugudes on erineva taustaga inimesed, üks tüdruk on mustanahaline ja Pervik ei pelga tema kohta sõna

neeger kasutada (Pervik 2009a: 43)². Esineb teisigi rahvuslikke identiteete, mustlased Arabella loos, „Klabautermanni mures“ (2012a) kaubitsetakse hiina lastega. „Draakonid vöörsil“ (2002) käsitleb pagulaste probleeme, „Dixi ja Xixi“ (2005b) räägib kodutust klounist, seal kõrval teine raamat „Presidendilood“ (2008b) räägib riigi presidendist.

Erinevad tegelased ja nende saatused on Perviku loomingus tihedalt seotud eksistentsiaalsete küsimustega, elu ja surma ringkäik on üks läbivamaid ja mitmekülgsemalt esitatud teemasid. Loodus ja keskkond on Pervikule endale hingelähedased, teostes mõjutab looduse ja linna vastandus nii elukeskkonda kui ka tegelaste sisemisi väärtusi. Looduskujutuse kesksemad teemad on meri ja keskkonnahoid. Perviku inspiratsiooniallikaks on folkloor, tihti arhetüüpidele ja legendidele üles ehitatud süžeed loovad omapäraseid ja individualistlikke karaktereid. Neli suuremat teemaeristust on järgnevates alapeatükkides lähemalt vaatluse all.

1.1.1. Eksistentsiaalsed teemad, elu ja surma ringkäik

Perviku loomingut läbivad eksistentsiaalsed teemad, mõtestamist leiavad elu olemus, elamise tähtsus, elamise vabadus ja piiratus, üksindus ja üksildustunne, surm. Mitte ainult lapsevanemad või koolilapsed ei seisa silmitsi elutähtsate mõtete ja otsustega, vaid ka kõige nooremad ja väetimad Perviku loodud tegelased peavad leppima elu paratamatusega. Pervik ei ütle loo autorina vastuseid keerulistele eluprobleemidele ette ära, vaid annab arenguruumi tegelastele ning mõtteruumi lugejatele. Mare Mürsepp on viidanud, et Pervik arendab süžeesid vaikselt, lastes lugejal rahulikult loosse süveneda, sisse elada ning juhatab siis teed terve teksti vältel edasi (Mürsepp 2013: 12). Pervik püüab iga keerulise teema ja sõna puhul valgustada seda mitmest küljest, teha mõistmise võimalikult lihtsaks. Perviku sõnakasutus on nii lummas, et kordamine või mõne asja juures pikem peatumine ei mõju

---

² Perviku kommentaare sõna *neeger* kasutusele ühiskonnas vt ka Peegel, Mari 2010. Aino Pervik: lastekirjandus peaks olema turvaline. – Eesti Päevaleht 18. det., 11-12.

tüütavalt ega tee lugu kuidagi lihtsakoelisemaks. Juba esimeses teoses „Kersti sõber Miina“ (1961) ilmneb eksistentsiaalne filosoofia, läbivalt otsitakse vastust sõnale *mateeria*. Elu olemus ja selle kaduvus, kogemuslikkus, olulised väärtused ning iseeneseks olemine on Kersti ja Miina tegevuse taustal teose sügavam idee. Sellised tugevad elumõtestamise impulsid jätkuvad ka teistes teostes. Enamasti ei ole täiskasvanud lastele õpetusi jagamas või moraali lugemas, laps puutub elus toimuvaga vahetult kokku ning Pervik pole kokkupuuteid kuidagi läbi „roosade prillide“ pehmendanud. „Kallis härra Q“ (1992) räägib loo kahest kasuõest Sigridist ja Saarast, kus seitsmeaastane Saara on põgenenud kodust, elab üksi ning on mõelnud enesetapule. Enda elust olulisem on vanaema elu päästmine, sest vanaema annab ka väiksele tüdrukule elumõtte. Perviku jutustamine on veenev ja mõjuv, lapstegelased võivad küll hirmu tunda, aga nad püüavad hirmuga hakkama saada ja ise keerulisi olukordi lahendada.

Pervik ei keskendu elule kui algusele ja suremisele kui lõppemisele, vaid ta esitab elu ja surma ringkäiguna, elu jätkub alati ja selline lähenemine aitab lapstegelasel mõista surma loomuliku etapina. Üks traagilisemaid surmakujutusi esitatakse Paula sarjas. Paula onu ja onunaine hukuvad purjus juhi otsasõidu tagajärel ning nende vastsündinud imiku eest tuleb Paula perekonnal vastutus võtta. Tükk aega võtab Paula enda kanda süü onu surmast, Paula oli soovinud endale väikest õde või venda ja nüüd oli see hirmsal moel täitunud. (Pervik 2012b)

Mitte ainult inimühiskonnas ei avaldu eksistentsiaalsed probleemid, vaid ka loomad ja üleloomulikud tegelased otsivad elule mõtet. „Sookoll ja sisalik“ (1986b) kannab endas allteksti identiteedist ja vabast enesemääratlusest (Krusten 2001: 12). „Ühes väikses veidras linnas“ (2009b) elavad veidrustega inimesed, aga ometigi on neil vabadus elada täisväärtuslikult. Perviku uuemast loomingust on olulised Sulelise ja Karvase seiklused kahes raamatus „Maailm Sulelise ja Karvasega“ (2000a) ja „Suleline, Puhuja ja must munk“ (2007). Inimesed, fantastilised olendid ja metsaloomad vaevlevad eksistentsiaalsete probleemide käes. Enesetapumõtted võivad tulla üsna lihtsalt, sest elu on kuidagi piiratud

või elu mõte kaduma läinud. Surm on paratamatu ja teoses kohal nii loomuliku kui vägivaldsena (Vanaliba surm, oravaisandat tabas surmakuul). Pervik toob teosesse sisse Descartes'i tsitaadi: „Ma mõtlen, järelkult olen olemas“ (Pervik 2000a: 38), Sulelise ja Karvase lood on seikluslikkuse kõrval väga filosoofilised, Puhuja kahtleb isegi oma olemasolus ja selle vajalikkuses (Samas: 234). Elamine ei ole Perviku raamatutes ainult iga-aastane sünnipäevapidu või rutiinne argielu, vaid elamise juurde kuulub ka kannatus, elu mõistmine ja füüsilise arengu kõrval on eriti tähtis vaimne arenemine. Teinekord võib vaimselt areneda nii suureks, et ei pruugi vanadesse raamidesse enam ära mahtuda (Samas: 47).

Viimati ilmunud lasteraamat „Jääpurikas, murelik piim ja teised tüübid“ keskendub asjade olemusele, nende mõtetele ja tunnetele, ühendades terve loomingu esikteoses keskse sõnaga *mateeria*. Asjad ei ole niisama asjad, vaid ka nende suhtes tuleks tähelepanelik olla. Perviku teostes on kesksel kohal elu üle mõtisklemine, elu ja surma tasakaalu otsimisega ning enda väärtustamisega puutuvad kokku kõik tegelased.

1.1.2. Loodus ja keskkond

Perviku loodusarmastus ja sealhulgas ülistus merele on loomingus tähtsal kohal. Varasemates teostes on loodus elukeskkonnana rohkem esindatud: Kunksmoor elas saarel, Arabella merel, Kersti ja Miina suvitasid mere ääres, sookoll seikles rabas jne. Linna suhtes on Pervik alati kahtleval seisukohal, linn on ühiskonna arengu ja inimeste elutegevuse tagajärel tekkinud paratamatu keskkond, milles tuleb eksisteerida. Linn ei ole Perviku teostes tahtlikult halb või negatiivselt kujutatud keskkond, Perviku eesmärk on toreda linnaelu kõrval näidata linnastumise mõju loodusele ja loodusliku keskkonna vähenemisel tekkinud mõjusid inimestes. Linna ja looduse vastanduses eristuvad kolm kujutust: loodus iseseisva ja täisväärtusliku keskkonnana, looduse ja linna teravad vastuolud ning kolmandaks ökoloogilised probleemid.

Linnalaste tegevuse arendamise juures püüab Pervik loodust erineval moel kompenseerida. Tirilinna ja Paula lugudes on loodusesse minek eriline sündmus nagu piknik või mere äärde minek. Linna ääres looduses asub sõprade kohtumispaiik ehk treffpunkt, loodus pakub lihtsaid, aga originaalseid mänge ilma mänguasjadeta, laste fantaasia on looduses vaba. Loodus on Pervikul alati inimestele tasakaalu pakkuv sümbol ning looduse ees on kõik inimesed võrdsed. Klabausermannide raamatus kasvab linnasadamas mahajäetud paadis pirnipuu, mis nii ilu kui saaki pakkudes tasakaalustab tegelaste igapäevaelu. „Ühes väikses veidras linnas“ elavad kultuursed inimesed nagu Härra PoleHullu, Preile JuurdeVõtlik, Härra HirmuHigi jne. Teose lõpus on antud viimase elaniku Härra PuuPea kirjeldus, PuuPea läheb igal kevadel roheliseks ja õide ning terve linn lõhnab nii meeldivalt, et linnaelanikud tunnevad, kui hästi tegelikult kõik on. (Pervik 2009b: 81-83) Pervik ei unusta üheski teoses loodust, iga väiksemgi viide loodusele on väärtuslik ja läbimõeldud.

Linnastumine, industrialiseerimine, tehnoloogia areng, kasvav tarbimine on mõjutanud inimest ja inimtegevus omakorda loodust. Keskkonna hävimisest ja looduskäitumisest on Pervik kirjutanud alates 1970-ndatest, kui ökoloogilised teemad lastekirjanduses esile tõusid. Kunksmoori lugudes viitab Pervik, et suured keskkonnakatastroofid tekivad hooletu inimtegevuse tagajäreel ning industriaalmaastik kurnab inimest. Hilisematest teostest on tähelepanuväärne „Draakonid võõrsil“ (2002), kus sõjategevuse tagajäreel hävib loodus kui normaalne elupaik. Kõige rohkem erinevaid probleeme on käsitletud Sulelise ja Karvase lugudes, kus sündmused hakkavad arenema metsa kui elupaiga mahavõtmisega ning linnas elamine tõstatab esile erinevaid sotsiaalseid, majanduslikke ja ökoloogilisi probleeme.

Looduse all saab eristada veel merd, mis annab paljudele Perviku teostele igavikulise olemuse. Meri kui avar vaateväli kannab endas vabadust, aga samaaegselt isoleeritud keskkonnana esindab elu piiratust. Pervik on üks vähestest, kes lastele mereteemadel on kirjutanud ning üks vähestest naisautoritest, kes üldse merekirjandust Eestis viljelenud (Palm 2004: 41). Aino Pervikule pühendati 2008. aastal rahvusvaheline seminar „Jūra ir vaikų literatūra“ („Meri ja lastekirjandus“) Klaipėdas. Meri pole mitte ainult oluline keskkond tegevusele,

vaid tegelastel on tihti sügavam side merega (Kunksmoor, Arabella, Topseli Mamps, meremehed). Meri ühendab ka erinevate teoste tegelasi, andes neile teataval määral ühised uskumused ja väärtused elust. Merega seotud tegelased mõistavad mere võimsust ning elu haprust, tormine meri on alati seotud hukatusega. Meri toob kokku erinevad põlvkonnad, Perviku kujutatud vanad mehed on meremehed ning nende lood ja mälestused on merega seotud. Naistel on seevastu mere ja loodusega tunnetuslikum side.

Perviku varasem looming on seotud romantilise looduskujutusega. Tänapäevastes linnakeskkonnaga teostes jääb loosuarmastus ja -igatsus kõlama igapäevastes asjades. Näiteks tunneb Paula puudust maal elavast koerast, aga linnas ei saaks koera pidada ja seetõttu saadab ta tihti koerale kirju. Suleline ja Karvane otsustavad süüa šokolaadijäätise asemel pähklimaitselist jäätist, sest see tundub neile kuidagi looduslikum (Pervik 2007: 101) ning pakitee asemel juuakse piparmünditeed (Pervik 2000a: 36).

1.1.3. Folkloor inspiratsiooniallikana

Paljud Perviku teosed põhinevad folklooril, vanadest rahvauskumustest ja -tarkustest on ta leidnud teemasid ja tegelasi. Teostes on oluline koht legendidel ja mütoloogilistel tegelastel. Kunksmoor ja kapten Trumm järgivad üht sellist legendi keskaegsest nõiast ja tema õpilasest. Trumm kui nõia õpilane katsetab nõia kodust äraolekul oma võimeid, aga ebaõnnestub ja tekitab keskkonnakatastroofi (Pervik 2000b: 12-13). Sulelise ja Karvase seiklused on täis legende ja müüte nii eesti kultuurist ja rahvausust kui ka antiikajast. Arabella seiklustes ja Tirilinna laste mängudes on olulisel kohal mereröövlilood ja varanduse leidmine.

Perviku folklooripõhised tegelased on üleloomulike võimetega. Näiteks ei saa enamus teoseid läbi ilma nõia tegelaskujuta ja nõiad on Pervikul naissoost. Kunksmoor on tegelasena silmapaistev naine ja ravitseja, kes otseselt ei püüa inimeste hoiakuid muuta. Arabellas esitatud tark mustlasnaine on rohkem seotud tuleviku ennustamise ja hoiatavate

märkuste tegemisega. Pervik kujutab nõidu reaalse inimestena, tihti on tegemist prouadega, keda ühiskonnas kutsutakse või sõimatakse nõiaks. Tirilinna sarjas on Jüri soolaleivapeol pikem kokkupuude proua Armildegardiga. Lapsed viskavad kogemata palli proua kohvitassi, pahane nõiaproua asub kurjustama ja sajatama. Samal hetkel muutub ilm tormiseks ja lapsed usuvad, et vihm ja äike on nõia korraldatud. (Pervik 2011: 61-67) Paula sarjas kiusatakse üht tüdrukut ja narritakse teda kiisuks, tema vanemad olevat nõiad ja nõidunud kassid endale tütre (Pervik 2003a: 43-44). Perviku nõiatemaatika on mitmekülgne, jõulisest ja targast teadjanõiast kuni lihtsalt sõna *nõid* pillava kasutuseni. Mitmes teoses mainitakse nõida tervendaja ja ravitseja tähenduses, kuid sügavamale teemasse ei süveneta. Perviku üleloomulikest tegelastest omapärane karakter on Sulelise ja Karvase lugudest Vanaliba – libahundiks muutuv vanaonu. Diloogia teises osas Vanaliba sureb, aga kohtuda saab libahundikutsikaga, kelleks üks näkitüdruk on kogemata muutunud. Temas voolab roheline veri, ta on taimetoiduline ja heatahtlik. Pervik eristab selgelt nais- ja meeslibahunti kui head ja halba ning seob naise looduslikkusega positiivselt.

Müüdi ja muistendi populaarsust lastekirjanduses seletab Reet Krusten nende žanrite laialdase ampluaaga, võimalus on üldistada ja toetuda arhetüüpsetele tegelaskujudele ning suhestuda ürgse rahvusliku ainesega (Krusten 2001: 12). Perviku jaoks on rahvuslik aine tõesti oluline ning kirjanik püüab vanu traditsioone pidevalt lastele vahendada. Rahvalaul kannab Pervikul sügavat ideed kogukonna terviklikkusest, laulmise motiiv on esindatud kõigis pikemates jutustustes. Perviku laulu märksõnadeks peab Mari Niitra jõudu, mäletamist, identiteeti. Nii üksikisiku kui kollektiivse identiteedi loomine käib eestlastel laulu kaudu. Laul tähistab põlvkondlikku sidet ja elujõudu: Kunksmoor laulab ja ümiseb energia kogumiseks ja ravimiseks, Arabella ümiseb, et isale eluspüsimiseks jõudu soovida (Pervik 1982: 21), Miina ümiseb julgustuseks, kui ta öösel võõras paigas haiget Kerstit valvab (Pervik 1969: 51).

Pervik kasutab mütoloogilist ainet, kuid loob ise müüti, asetades kanglaste kohustuseks mäletada asju, mis teistel ununenud. Sulelise ja Karvase lugude tegelased toimivad müütiliste kultuurikangelastena inimeste ja ühiskonna suhtes. (Niitra 2012: 1-2)

1.1.4. Individuaalsed karakterid

Perviku tegelased paistavad silma suure individuaalsusega. Paljud raamatud on populaarseks muutunud just omapäraste karakterite poolest (nt Arabella, Kunksmoor, Suleline, Karvane, Dixi, sookoll jt). Tegelased muudab eriliseks nende iseseisvus mõtetes ja tegudes, nad ei karda vastu seista kollektiivile, kes asju teisti mõistab. Varasemates teostes on rohkem keskendumist ühele peategelasele, kelle sisemisi arenguid ühiskonnaga vastandudes jälgitakse. Nõukogude perioodi loomingust meeldejäävamad on Kunksmoor ja Arabella. Kuna uuemal ajal on Perviku tegelaste amplituud muutunud mitmekesisemaks ning ühes teoses võib kandvaid tegelasi rohkem olla, siis ei pruugi üksik tegelane nii eristuda kui varasemalt. Uuemates teostes on tihti tegemist sõpruskondadega, kelle arvamustest tekib koondhääli (nt Sulelise ja Karvase lood, Tirilinna lapsed). Märgatav on siiski tegelaste iseseisvus elus hakkamasaamisel ning head tegelased võtavad vastutuse oma tegude eest, seisavad hea sõprade, looduse ja kõige elava/oleva eest.

Tegelaste jaoks on oluline perekond ning sõbrad, endale keskendumine pole nii tähtis kui teiste eest hoolitsemine ja muretsemine. Perekond tähendab Perviku teostes alati kolme põlvkonda, lastest vanavanemateni välja. Päril ilma lähedasteta ei ole ükski tegelane. Kuigi Arabella isa sureb ja peresidemed katkevad, koduneb mereröövli tütar mustlaste seas. Kunksmooril pole otseselt perekonda kujutatud, küll aga mainitakse ühel korral vanavanaema sõlge, mis on tähtis pärandus ja näitab perekondlike sidemete väärtust. „Kallis härra Q“ paistab silma eri põlvkondade naistevahelise solidaarsusega. Kloun Dixil on alguses ainult koer, aga hiljem leiab ta enda ümber taas sõpruskonna. Nõukogude aja lapstegelased on tihti üksikvanema kasvatada ja seetõttu elukogenud. Uuemate raamatute lapstegelasel on olemas mõlemad vanemad, aga erilisi karaktereid isadest või

emadest loodud ei ole. Vanemad on kuskil taustal olemas, isad töötavad ja sõidutavad lapsi autodega, emad keedavad ja küpsetavad. Kumberg on lastekirjanduse emade kujutamist üldse igavaks ja stereotüüpseks pidanud (Kumberg 2013). Vanavanemate põlvkond on tihti seltskondlikum ning seikluslikum ja lastega suhestumine toimub põnevamalt.

Individuaalsed karakterid on peamiselt lapsed või ühiskonnas end üksildasena tundvad täiskasvanud. Lapsevanemad on jäetud tagasihoidlikule positsioonile. Fantastilised olendid ja loomategelased on tihti esitatud suure ringkonnana, kellest üks või kaks eristuvad omapäraste mõtete ja tegevusega.

1.2. Naistegelaste ühisjooned

Perviku loomingut terviklikult on peetud feministlikuks, lastekirjanduses on mitmeid Perviku teoseid tüdrukutekirjandusse kuuluvaiks peetud: „Kersti sõber Miina“, „Õhupall“, „Kaarist on kasu“, „Paula lood“, „Arabella, mereröövli tütar“ (LKS 2006: 191). Perviku täiskasvanute loomingu põhjal on Linda Ruud naiskaraktereid pidanud üksikuiks, hálbinuiks, kuid intensiivseteks ja neid tasakaalustab tihti eemalolev vana tark naine (Ruud 1992: 241-242).

Naistegelased on Pervikul sarnased kogu loomingu ulatuses, nii täiskasvanutele mõeldud teostes kui lasteraamatutes on naised ja mehed eri arvamustel. Mehed otsivad teatavat lineaarsust ja korrapära, seevastu naised lähtuvad loomulikest impulssidest ja looduse määratlustest. Selgemini tuleb see välja Perviku romaanist „Kiikujad väravakaartel“ (1989), mehe ja naise erinevuse on Linda Ruud kokku võtnud: „Mees sõnab: „Ma vajan süsteemi.“ Naine: „Elu ja surma vaheldus loobki süsteemi““ (Ruud 1992: 242). Perviku enda arvates pole ta tahtlikult feministlikke teemasid ja tegelasi kirjutanud, ta on ise naine ja seetõttu esitab ka selliseid mõtteid (Peegel 2010: 12). Ühes intervjuus on Pervik öelnud: „Ma arvan, et meestel ja naistel on ikka suur vahe ja kedagi ei saa vägisi sundida sellest mööda vaatama“ (Kerge 2012: 15). Pervik on avaldanud arvamust lastekirjanduses soolise

diskrimineerimise asjus, kirjaniku arvates on tänapäeva ühiskonnas selle teemaga natuke liialdatud. Võrdõiguslikkus peaks olema, aga igasuguse peenekoelise soolise võrdõiguslikkuse tagaajamise asemel tuleks tähelepanu pöörata tähtsamatele probleemidele nagu näiteks koolivägivald. (Pervik 2010a: 6)

Perviku naistegelased tegutsevad kogemuste ja tunnetuse põhjal, nad ei kaota lootust ning ei virise keerulistes olukordades. Raamatukangelannasid ühendab isepäisus, looduslähedus ning põlvkondade vahelise sideme hoidmine, elu jätkamine.

1.2.1. Isepäised, aga südamlikud kangelannad

Tüdrukuteraamatutes eristatakse naistegelase juures tavaliselt kolme tüüpi sotsialiseerimist: 1) tüdruku kasvatamine heaks emaks; 2) tüdruku arenemine tubliks ühiskonnaliikmeks; 3) tüdruku kasvatamine iseseisvalt mõtlejaks. 20. sajandi teisest poolest on populaarne ka emantsipatoorne tüdrukuteraamat, mille iseteadlik kangelanna tavapärasesse emarolli ei sobitu. Pervik oma raamatutes pole kindlate rollide peale mõelnud, kirjaniku jaoks on karakterile antav vabadus olulisem. (Mõttus 2009: 28)

Perviku naistegelased on isepäised kangelannad, kes armastavad kõiki asju ise teha ja kirjanik on andnud nende tahtmiste vaba voli. Juba kõige väiksemad tüdrukud Kaari, Paula ja Roosi paistavad silma oma iseseisvusega. Kaari käib alles lasteaias, aga koristab, peseb pesu, oskab süüa teha, seeni puhastada ja marineerida, nööpe õmmelda (Pervik 1971). Paula ja Roosi on tüdrukud, kes ei võõrasta ning pakuvad lahkelt oma sõprust ja toetust ka neile, kes tavalastest erinevad ja keda kiusatakse. Esimese klassi tüdrukud suudavad lahendada rohkem probleeme kui vanemad või õpetajad. Sigrid ja Saara raamatust „Kallis härra Q“ on kaks tüdrukut, kes varastavad hooldekodust vanaema ning otsivad talle elupaika võõrastel pööningutel. Saara on Paula ja Roosiga sama vana, aga üksi kasvamise tõttu suurema elukogemusega ning hakkajam, seda ka võrreldes teismelise Sigridiga. Arabella on mereröövlilaevas ainus naissoost isik ning ta proovib oma headusega

ülejäänud laevameeskonna kurjusele ja ahnusele vastu seista. Arabella jaoks on kõige tähtsam isa, tüdrukul on iseloomu isale vastu hakata ja oma otsuste eest seista. Miina ja Kersti satuvad seiklustesse, kus tuleb käituda täiskasvanulikult ning võtta vastu eluliselt tähtsaid otsuseid. Kunksmoor kui kõige vanem ja elukogenud naine on terve elu elanud üksi ja kõigega hakkama saanud.

Perviku naistegelased on tõelised kangelannad, sest oma headuse ja ühiskonnale vastuhakkamise kaudu on nad elupäästjad. Kunksmoor ravib, Arabella kaupleb elu ravitseja Hassanile, Sigrid ja Saara päästavad vanaema ning sõlmivad kokku katkenud peresidemed, Paula päästab sõbranna kiusamisest jne.

1.2.2. Looduslähedus

Perviku naistegelaste jaoks on oluline loodus, nii elukeskkonnana kui ka looduses peituva väe poolest. Varasemad tegelased puutuvad loodusega rohkem kokku, uuemates teostes on linna kõrval alati loodussfäär esindatud. Paula on kolinud perega suurlinna, kus looduses käimise võimalused on piiratud ja seetõttu igatsus looduse vastu suur. Eriti rõhutatult on märgata seda Paula ema puhul, kes korduvalt igatseb nutuni välja puhtasse ja puutumatusse loodusesse (Pervik 2003b: 9; 2005c: 59). Loodus on elujõudu andev keskkond, Miina ja Kersti veedavad öö lageda taeva all, kus looduse imelikus ja salapärasus sisendab jõudu. Kunksmoori jaoks on loodus lisaks keskkonnale seotud naiselikkusega, kehalisusega, väga.

Kunksmoor on Perviku kõige looduslähedasem naistegelane. Kunksmooriga välimuselt sarnane on „Klabautermanni mures“ tegutsev Topseli Mamps, kes elab oma perega ühes vanas laevas linnasadama ja mere piiril. Mamps on pärit merest, tal on pardijalad, varvaste vahel ujulestad ja rohelised juuksed (Pervik 2012a: 7). Kunksmoor ja Topseli Mamps on loodusnaised kõige otsesemas mõttes, sest nende välimus on loodusest inspireeritud.

Perviku naistegelaste jaoks on oluline looduse tsüklilisus. Mooride, pereemade ja tüdrukute jaoks on olulised aastaegade lõikes saadavad loodusannid nagu seemned, marjad, taimed, pähklid. Kevade tulles asutakse hoolega istutama ja aias tegutsema. Täiskuu järgi orienteeruvad Sigrid, Arabella, Kunksmoor. Loodusega kooskõlas elamine tähendab Perviku naistegelaste jaoks loomulikku oskust paremini elus toime tulla.

1.2.3. Põlvkondliku järjepidevuse kandjad

Perviku naistegelasid ühendab elulise järjepidevuse kandjate roll. See avaldub erinevates aspektides nagu elu andmine ja emaks olemine, pere eest hoolitsemine, söögitegemise oskused, esiemade tarkuste tundmine ja edasi pärandamine. Arabella eesmärk oli saada heaks emaks paljudele lastele.

Perviku teoste üheks oluliseks tegelaseks on vanaema, tihti on tal emast või isast kandvam roll ning suhestumine lastega erilise tähtsusega. Sellise olulise vanaema-vanaisa motiiviga alustab juba esikteos „Kersti sõber Miina“, kus Ranna vanad on mõlema tüdruku jaoks erilised mälestuste kandjad ja lugude edastajad, mineviku ja oleviku tervikuks sidujad. Kuigi Ranna vanad ei ole seotud nõidusega, on nad sarnased Kunksmoori ja kapten Trummiga ning teiste vanavanematega, kes tihti elavad kaugel maapiirkonnas. Raamatus „Kallis härra Q“ asetsevad vanaema ümber erinevate põlvkondade suhted ning tänu vanaemale saab perekond jälle kokku. Vanaema tähtsusest ja põlvkondlikust järjepidevusest räägib ka Perviku autobiograafiline teos „Matlena teekond“ (2010b), mis suunatud täiskasvanud lugejale. Kaarel Kressa on ölenud raamatu kohta: „Kohati hõlmab Perviku minavorm kõiki tema esiemasid, järglasi, kogu inimkonda ja loodust üldse“ (Kressa 2010: 13). Pervik räägib oma emast, vanaemast, laste vaarvanaemast ning peab oluliseks esiemadest põlvnemist ning jutustamise traditsiooni. Vanaema Matlena puhul on tegemist taas indiviidiga, kes on asetatud vastamisi külaga. Naise jaoks saab teekonnal oluliseks loodusvägi, selle märgid ja annid, loodusest elujõu ammutamine.

Pervik usub, et loomulikus lapsepõlve, täisea ja vanaduse kooseksisteerimises peitub elujõu allikas (Pervik 2003c: 3). Põlvkondadevaheline side on traditsioonide säilimise koha pealt oluline ning sellest ideest on Pervik ka oma lasteraamatute puhul lähtunud.³

1.3. „Kunksmoor“ kui tüvitekst

„Kunksmoori“ algus avaldati esmakordselt „Tähekeses“ 1972. aastal, raamatuna ilmus „Kunksmoor“ 1973. aastal. Loo idee hakkas Pervikul kujunema Saareste sõnaraamatust⁴ leitud sõnast *kunksmoor*, mis tähistas 'nõidujat vanaeite' (Martson 2012: 12). 1975. aastal ilmus nõialoole järg „Kunksmoor ja kapten Trumm“, mis väikelastest lugejate kõrval pakkus kiindumuse teema tõttu lugemisrõõmu juba ka parimas eas koolilastele (Linnamägi 1978: 49). Ühiste kaante vahele jõudsid kaks lugu 1986. aastal pealkirjaga „Kunksmoor“ (kordustrükid aastatel 2001, 2011, 2013). Lisaks nõialoo proosavormile ilmus Pervikult 2006. aastal kahevaatuseline lastenäidend „Kunksmoorilugu“, mis lõppeb Trummi saabumisega saarele. Näidend oli mõeldud juba varasemalt Tartu lasteteatrile, aga kuna see lavale ei jõudnud, siis trükiti lõpuks koolilaste näidendivara rikastamiseks (Klein 2007: 14). Näidendi on Pervik koostanud antiikdraama eeskujul, tegevust kommenteerivad ja juhivad koor ning poolkoor, nende vahel esitavad tegelased oma kõne. Näidendisse on Pervik kirjutanud mitmed laulud, mis kannavad endas rahvalaulude sõnumit ja poetikat. Näidendit alustab koori ilmumine, nende esimesed read: „Nüüd ühte lugu kuulake / mis vanast ajast peale siamaani kestab: /.../“ (Pervik 2006: 3) muudab Kunksmoori loo ajatuks ja müüdiliseks.

Müürsepp peab „Kunksmoori“ ilmumist 1960-1970-ndate kunstmuinasjutubuumi tüüpiliseks näiteks, kus esiplaanil on pööraised vanainimesed oma seiklustega (Müürsepp 2013: 12).

---

³ vt ka Pervik, Aino 2005a. „Müüdid ja põhitõed maailmapildi kujunemisel“ – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse almanahh, 1-7. Pervik kõneleb põlvkondadevahelise suhestumise olulisusest.

⁴ Saareste, Andrus 1958-1968. Eesti keele mõisteline sõnaraamat I-IV. Stockholm: Vaba Eesti.

„Kunksmoor“ eristub varasemalt ilmunud Eno Raua „Naksitrallidest“ (1972), Aimée Beekmani „Sõnni Siimust“ (1970), Kalju Kanguri „Timbu-Limbu õukonnast ja lumemöldritest“ (1969) iseseisva ja heatahtliku naistegelase kaudu. „Kunksmooriga“ samal aastal ilmus tõlkekirjandusest Mira Lobe „Vanaema õunapuu otsas“ ja naiskangelanna eeskuju võis pakkuda ka 1971. aastal ilmunud P. L. Traversi „Mary Poppinsi“ tõlge. 1975. aastal ilmus Eestis ka Otfried Preussleri „Väike nõid“. Perviku loodud tegelane Kunksmoor on lahutamatu ürgsest loodusest, rahvatarkustest ning folkloorist (Krusten 1995: 211), teoses on naise ja looduse side tihedalt kokku põimunud ning ühendatud põlvest põlve kanduvate tarkustega. Seetõttu võiks „Kunksmoori“ vaadelda kui naise ja looduse omavahelisi olulisi seoseid avavat tüviteksti. Magistritöös on lähtutud Rein Veidemanni tüviteksti mõistest, mille järgi esmalt ükskõik milline kultuuriilming võib olla tekst ja muutuda tüvitekstiks, millele ülejäänud kultuur, kirjandus ja teised valdkonnad toetuvad. Tüvitekstile on omane suhestumine teiste tekstidega, siirete avaldumine, kultuuriline identiteet, ühiskondlik mõju, sakraalsus. (Veidemann 2006: 73)

Algupärase lastekirjanduses pole siiani tüvitekstidest väga räägitud, pigem rõhutatakse klassika mõistet, mille alla saab hõlmata suure osa populaarsetest autoritest ja tekstidest. Lastekirjanduse erialasõnastik ei defineeri samuti tüviteksti mõistet, kuid klassika tähistab seal püsiva väärtusega kultuuripärandit, näidetena on toodud Eno Raua „Sipsik“, naksitrallilood, Ellen Niidu lasteluule, Aino Perviku „Kunksmoor“ jt (LKS 2006: 82). Parimad lastepalad igast žanrist koos piltidega on avaldatud kogumikes „Laste rõõm 1“ (2011) ja „Laste rõõm 2“ (2013). Esimene kogumik koondab aastatest 1860-1980 klassikuid, erinevate põlvkondade armastatud tegelasi, illustratsioone, esindatud on kõik olulisemad lastekirjanduse **tüvitekstid** (Palm 2011), sealhulgas ka Aino Perviku „Kunksmoor“. Igal ajastul on omad autorid, kelle kirjutatud teosed hakkavad ülejäänud lastekultuuri mõjutama, seetõttu tekib klassika ja tüvitekstide vahele ühisväli, kuid kahe mõiste samastamine on tinglik. Vastasel juhul tekiks lastekirjanduses piiramatu hulk tekste, mis kannaksid tüviteksti tähistust, kuid mitte mõiste tähendust.

Lastekirjanduse tüvitekstidest rääkimisel lisaksin veel ühe märkuse ja see puudutab eelkõige fantaasiakirjandust, kus tegelase välimus ehk raamatus kuvatud pilt kannab tihti edasi ka teksti. Lasteraamatu üheks oluliseks osaks on illustratsioon, millel on kolm põhilist funktsiooni: anda tekstiga samaväärset informatsiooni, täiendada teksti või olla mitmetähenduslik, tekstist lahus (Müürsepp 1996: 7). Raamatute illustratsioonid on kajastanud erinevate kunstnike käekirja, ajastute stilistikat, väljendanud alltekstilisust näiteks nõukogude lastekirjanduses ja muutunud üha värvilisemaks. Oluline on visuaalse ja verbaalse info ühinemisel tekkiv tegelasega suhestumine, seega on paljud klassikalised lasteraamatute tegelased kandunud kollektiivsesse mällu just välimuse kaudu. Eestlaste lemmikuks kujunenud tegelastest suure osa on loonud Edgar Valter, kes viljeles lastekirjanduses kõige enam humoristlik-karikatuurset traditsiooni. Valteri illustreeritud on kõik Kunksmoori raamatud ja illustratsioonil on oma osa olnud teose ajas edasi kandumisel. Valter on olnud ka kunstnik animafilmidele „Kunksmoor“ (1977) ja „Kunksmoor ja kapten Trumm“ (1978). Valteri loodud pildiline kuvand Kunksmoorist on kindlasti jõuline, kuid samas ei ületa teksti väärtust. Vastupidise näitena võib tuua Eno Raua „Sipsiku“ (1962), kus Valteri loodud Sipsiku välimus on mõjutanud konkreetse teksti vastuvõttu ja edasikandumist. Tegelane on just oma välimusega kinnistunud kollektiivsesse mällu ja teistsugust kujutust ei võeta omaks⁵.

Tüvitekstile on omane siirete avaldamine teistesse kunstivormidesse. Lisaks animafilmidele ekraniseeriti 1992. aastal telelavastus „Kunksmoor“. Nõialoo populaarsust näitab ka rikkalik teatrilavastuste arv, esimesena tõi loo lavale Vanemuise teater Evald Hermaküla lavastuses „Emmeliina“ (1974). Sellest peale on nii suured teatrid kui ka näiteks kooliteatrid järjepidevalt igal kümnendil „Kunksmoori“ lavastamise ette võtnud. Viimati on aastatel 2012-2014 Andres Dvinjaninovi lavastamisel „Kunksmoori“ mängitud vabas õhus Emajõe suveteatri ja Viimsi suveteatri repertuaaris.

---

⁵ vt ka Matsumura, Kazuto 2002. Kuidas Sipsik Jaapanisse lendab. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh, 34-35.

„Kunksmoor“ on jätkuvalt koolide kohustusliku ja soovitusliku kirjanduse nimekirjas, kuhu paljud teised nõiaraamatud ei kuulu. Tüviteksti üks omadus on teiste tekstidega suhestumine, kultuur ja kirjandus on tüvitekstiga pidevas dialoogis või kasutavad tuumteksti osiseid (Veidemann 2006: 121). Kunksmoor kui heatahtlik nõiad ja taimetarkuste tundja on eeskujuks olnud enamusele hiljem ilmunud eesti lastekirjanduse nõiaraamatutele. Varasemalt valitses lastekirjanduses nõiakuvand kui kurjast vanast eidest, kelle selg on küürus, nina kongus ning näol soolatüükad (Lees 2013: 17-18). Kunksmoor murdis kuvandit, ta oli esimene sirge seljaga atraktiivne nõiad, oma tegevuses juhindus inimeste aitamisele ja looduse väärtustamisest. Uuemas lastekirjanduses on esiplaanil lapsnõiad – noored ja ilusad tüdrukud. Noorusele vaatamata peavad nad oluliseks taimedega ravimist, looduse tundmist, kodu ning väärtustavad hea nõiad omadusi. Noortest nõiadest konkreetselt loodushoiuga tegeleb Peipsi nõiad Laana (Kens 2005), kes on taimest sündinud ja suhestub loodusega seetõttu erilisemalt. Siiri Laidla „Raamatukogunõiad Rosaalie“ (2008) on Kunksmoorile sarnane nii välimuse kui tegevuse poolest. Raamatusüžee viib Rosaalie samuti kokku meestegelasega, kes lõpuks nõiad naiseks võtab. Rosaalie on Kunksmoorist sotsiaalsem ning elab inimeste keskel, nõiast saab kaasaegne vanaema kahele lapsele. Kuna nõiakuvand on eelkõige seotud vanaeidega, siis muutuvad vanaemad ka nõiaraamatutes tähtsaks. Nõiaraamatute oluline osa on naisliin: põlvnemine, naise ja looduse suhted, esiemade tarkuste õppimine ja edasikandmine. Vanaema on tunduvalt olulisem kui ema – Kunksmoorile oli olulise väega vanavanaema sõlg, Rosaalie sai vanaemaks kahele lapsele, Reeli Reinausi „Saladuslik päevik“ (2008) räägib nõiamaailmas kinni olevast tüdrukust Saarast, kes suhtleb oma nõiast vanaemaga, Ira Lember räägib ühe vanaema nõiataloo teoses „Nõiajaht koolis“ (2011), Leelo Tungal on hiljuti kirjutanud värssloo „Vanaema on meil nõiad“ (2014) ning isegi Heljo Männi „Nõiakivis“ (1993) suhtles Kivinõiad loomavanaemadega. Vanaema on põlvkondade vahel sideme looja ja hoidja ning lapse jaoks tundub vanaema kui kaugema põlvkonna esindaja salapärasena, nõiaduslikuna.

Eesti kultuuris on levinud sõna *kunksmoor* vernakulaarne nimekasutus, Kunksmoorist kui raamatutegelasest on saanud omamoodi kultuurifenomen, nime ja sõna tähendus on laienenud ning omab just kohalikus kultuuris teatavat identiteeti. Udo Uiibo on seletanud sõna *kunksmoor* etümoloogiat, kui Pervik avastas keelendi Saareste sõnaraamatust, siis Saareste omakorda viitab Wiedemanni sõnaraamatule⁶, kust sõna kirjakeelde on tekkinud. Täiendsõna *kunks* on eripärane, kuid Uiibo viitab sellele kui reeglipäratule variandile sõnast *kunst*, Saarestel ja Wiedemannil on see nõidusega seotud ja esindatud sõna. Uiibo jääb siiski sõna *kunksmoor* sellisel täiskujul leviku juures kahtlema ja peab seda juhuslikuks hääldushälbeks või üleskirjutusveaks ning omistab Perviku teosele laiema sõnaleviku kandja rolli. (Uiibo 2014: 120-121) Paljud tänapäeva ühiskonna nõiad ja taimetargad, kuid ka lihtsalt loodusega kooskõlas elavad naised kutsuvad end kunksmoorideks (Mercedes Merimaa, Neeme Mets, metsamoor Irje Karjus)⁷ ja kunksmoori temaatika on alternatiivraavis igati populaarne (www.kunksmoor.com; raamat „Tänapäeva Kunksmoori koduapteek“ (2014), Kunksmoori taimeseгу jne).

Kunksmoor on ühenduses loodusega, teab ja valdab tema tarkusi, oskab valmistada maagilisi pruuliseid ning oma nõiarohtude ja kunstidega arstida igasuguseid haigusi ja tõbesid. Taimi oma rohtude pruulimiseks käib kunksmoor korjamas metsadest ja aasadelt, soodest ja rabadest. Ta teab ja tunnetab taimede, loomade ja lindude keelt ning suhtleb loodusjõududega. (Alkeemia Akadeemia 2014)

Eesti naise arhetüüpe uurinud psühhoterapeut Katrin Saali Saul peab eesti kirjanduses kõige enam tasakaalus olevaks naiseks Perviku Kunksmoori, kelles on olemas kõik naise arhetüübid: mänguline ja uljas tütarlaps, kirglik armastaja, hoolas ja abistav perenaine ning võimukas ja iseteadlik kuninganna, lisaks peegeldab Kunksmoor tahku, et igas naises on veidike nõida (Saul 2015: 41). Seega kunksmooriks olemine või end mõiste kaudu

---

⁶ Wiedemann, Ferdinand Johann 1869. Eesti-saksa sõnaraamat (*Ehstnisch-Deutsches Wörterbuch*). St. Peterburg : Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

⁷ vt nt Stewart, Tuuli 2010. Meie aja Kunksmoor. <http://tuulistewart.blogspot.com/2010/07/meie-aja-kunksmoor.html>; Önnis, Harry 2000. Kunksmoor Neeme Mets. –Videvik 16.nov, 4; kogumik “Eesti nõiad” 2004. Toim. Ene Poll. Tallinn: Eesti Päevaleht, 172.

defineerimine võib tähistada eesti naiste alateadlikku tasakaalu ja täiuslikkuse otsingut, sest üha enam pöörduakse harmoonia saavutamiseks looduse poole, usutakse esivanemate pärimusi taimede tervendavatest omadustest ning looduse väest.

Veidemanni järgi on tüviteksti omaduseks ka sakraalsus, mille kaudu saab määrata küll kultuuriidentiteete, aga see ei tähenda kultuuri taandamist religioonile, mille olemus on nagunii püha. Tekstile annab sakraalsuse veel selle ulatus, mis viitab mütoloogilisele käsitlemisele ning kreatiivsus, mis selgitab minevikku ja võimaldab indiviididel määratleda end kui terviku osa. (Veidemann 2006: 123-124) „Kunksmoor“ vastab sellisele mütoloogilisele käsitlemisele, nõidus kuulub vanasse rahvausku ning on selle kaudu nagunii pühana määratletav. Oluline on see, et Pervik on kirjandusse tagasi toonud arhetüüpse nõiakuju, Kunksmoor pole lihtsalt fantastiline tegelane, vaid reaalse ühiskonna liige, kes valdab ravitsemisoskust. Kultuur soosib erinevaid müüdidefinitsioone, kuid müüt jääb tähistama alati pärimust. Müüt on olemuselt oma tekkekeskkonna tuum, ta sisaldab nii ühiskonna kollektiivset kui individuaalset tunnetust, eneseteostust, usku, algupära, olemust, saatust, müüt lähtub alati oma ümbruse eripäradest (Puhvel 1996: 10). Kunksmoori müüdidilisus on looduskeskkonnaga seotud kohati rohkemgi kui arhetüüpse nõiakujuga. Puutumatu loodus omab sakraalset väärtust, selles avaldub elu algaines ja loomulikkus ning eesti rahvuslikkuse päritolu.

Veidemann räägib laulupeost kui tüvitekstist ning iseloomustab seda mõiste *performance* kaudu, kus oluline on väljendus, riietus, enesejagamine teistega (Veidemann 2006: 76). Nõidumine iseenesest on rituaal ja selle oluline tahk on põlvkondlik pärimus, mida Kunksmoorgi endas kannab teadmiste ja sõnade kaudu. Kunksmoor on inimene ja sealjuures nõid, kes rahva päästjana ilmneb. Kunksmoori laululine väljendus on seotud rahvusliku identiteediga, regivärss seob Kunksmoori kui naise ja nõia eesti rahvapärimusega.

Perviku „Kunksmoor“ kannab endas kõiki tüvitekstile omaseid tunnuseid. Kunksmoor on lastekirjanduses oluline nõid, kelle omadused ja oskused on eeskujuks hilisematele lastekirjanduse nõidadele. „Kunksmoor“ on andnud siirdeid teistesse kunstivormidesse ning kannab endas müütilist elutunnetust. Sõna *kunksmoor* on kultuuriliselt muutunud mitte nõia tähenduseks, vaid iseloomustab naisi, kes peavad loodust oluliseks oma elutegevuses ning omistavad loodusele abistaja ja elujõu andja rolli. Perviku loomingu analüüs ja „Kunksmoori“ tüvitekstilisus iseloomustavad selgelt Kunksmoori ja looduse erilist seost nii Perviku teoses kui kultuuris laiemalt ja seetõttu väärivad need seosed pikemat analüüsi.

2. ÖKOFEMINISMIST

Esimesena võttis ökofeminismi mõiste (*ecofeminisme*, ingl *ecofeminism*) 1974. aastal kasutusele prantsuse feminist Françoise d'Eaubonne⁸, ta väitis, et meeste kontroll naiste seksuaalsuse üle põhjustab inimkonnas ülerahvastatuse, mis omakorda viib keskkonna pöördumatule hävimisele. Ta kutsus naisi üles keskkonna heaks midagi ära tegema, sest naistel on võimalus planeet päästa. Üleskutsele järgnes omamoodi ökoloogiline revolutsioon naisliikumises, peamisteks prioriteetideks tuumasõjavastatus ja rahuliikumine. 1970-ndatel ei tekkinud ökofeminismile veel kindlat teoreetilist pagasit, aga kümnend oli märgilise tähtsusega, sest üha enam püüti dokumenteerida ja avalikustada patriarhaalse maailma strateegiaid naiste ja looduse rõhumisest⁹.

Ökofeminism on alguse saanud radikaalfeminismist (*radical feminism*), mis põhineb naise väärtustamisel ja patriarhaalse maailma kontseptsioonide lõhkumisel, kuid ökofeministlikud ideed on arenenud siiski mitmete feministlike filosoofiate ja tavade koosmõjul (nt marksistlik, liberaalne, sotsialistlik). Seetõttu on ka keskkonnaprobleemide mõistmine ja lahendamine seotud suuresti sellega, mida ökofeminismiks pidada ja millisest suunast läheneda. (Warren 1996: x) Erinevate valdkondade ristumiskohas arenenud ökofeminismil pole ühtset määratlust, oluline on seos naiste ekspluateerimise, looduse ja patriarhaalse ülemvõimu vahel. Ameerika ökofeministlik teoreetik Karen J. Warren on ökofeminismi kirjeldanud lapitekina (Warren 1990: 139), ökofeministlik teoreetik ja kirjandusuurija Greta Gaard on liikumist võrrelnud mäeaheliku ja järvega, kus kohtuvad

---

⁸ Françoise d'Eaubonne (1920-2005) "Le Féminisme ou la Mort"(1974)

⁹ vt Rosemary Radford Ruether "New Woman, New Earth- Sexist Ideologies and Human Liberation" (1975), Susan Griffin "Women and Nature - The Roaring Inside Her" (1978), Carolyn Merchant "The Death of Nature - Women, Ecology and the Scientific Revolution" (1980), nende seas ka Mary Daly "Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism" (1978), kelle teos ei kuulu otseselt ökofeminismi, aga ilmestab 1970-ndatel olulisi sootemasid radikaalfeminismis.

erinevad perspektiivid ja suundumused (Gaard 1998: 15). Metafoorid ilmestavad ökofeminismi olemust hästi, tegemist on pidevalt juurde lisanduvate arvamuste ja praktiliste tegevuste kogumiga, kus kõlavad kokku erinevad vaatenurgad, kultuurid ja traditsioonid.

1980-ndatel tekkis ökofeminismi akadeemiline raamistik, sõna hakkasid võtma mitmed teoreetikud, tõusis ühiskondlik aktiivsus, tegeleti erinevate ökoloogiliste probleemide teadvustamisega, toimusid konverentsid ning hakkasid ilmuma vastavad kogumikud. Keskkonnaprobleemidele ja ökoloogilisele kriisile tähelepanu pöörav ökofeminism lähtub radikaalsest eristusest kultuuri ja looduse vahel, kus kahe kontseptuaalse kategooria vahel toimub ühepoolne kultuuriline domineerimine. Selline dualism ei kehti mitte ainult kategooriate **kultuur** – **loodus** vahel, vaid kõik kategooriad on vastandlikud (mees – naine, elus – eluta, subjekt – objekt, ise – teised, mõistus – keha jne). Need on vastandused, mis eksisteerivad lääne mõttesüsteemides ja kajastavad rõhumise põhivorme. (Plumwood 1993: 43). 1990-ndatel lisandusid aktiivsesse ökofeminismi loomaõiguste ja taimetoitlusega seotud probleemid. Ökofeministlike teemadega tegelemine on seotud erinevate suundade arvamustega. Peamised vastandused liikumise sees toimuvad radikaalsete, kultuuriliste ja sotsiaalsete ökofeministide vahel, kuigi tihti ollakse eri arvamusel ka vaatenurkade omistamises ühele või teisele leerile. Sotsiaalsed ökofeministid keskenduvad eelkõige sotsiaalsetele ebakõladele ühiskonnas, radikaalsed ja kultuurilised ökofeministid rõhutavad rohkem naise väärtustamist, naise keha ja looduse omavahelist lähedast seost. Kultuurse vaatenurgaga ökofeministid rõhutavad omakorda kultuurist põhjustatud erinevusi. (Mercahnt 1993; Mellor 1996)

Ökofeminismi põhieelduseks on ükskõik milliste rõhumissuhete märkamine ja püüdlus rõhumisest vabastamiseks midagi reaalselt ära teha. Mitte ainult naiste eksploateerimine ja looduse allutamine pole probleemid, vaid ka rassil, klassil, seksuaalsusel, sool, loomaõigustel, militarismil jms põhinevate suhete üle domineerib samasugune ideoloogia, mida nähakse lääne maailma patriarhaalsusel. Igat liiki rõhumisel on patriarhaalne

algstruktuur ja see struktuur on ökofeministide arvates jäiga konstruktsiooniga ning mittetoimiv (Warren 1990: 125).

Warren toob patriarhaalses kontseptuaalses raamistikus välja viis rõhumise eristust: 1) väärtushierarhiline ehk üles-alla mõtlemine (*value-hierarchical (up-down) thinking*); 2) vastandväärtustel põhinev mõtlemine (*oppositional value dualisms*); 3) võimul põhinev mõtlemine (*conceptions of power*); 4) privileegidel põhinev mõtlemine (*conceptions of privilege*); 5) loogiline domineeriv mõtlemine (*a logic of domination*). (Warren 2002: 263) Aastate jooksul on Warren püüdnud leida ökofeminismistlikust positsioonist lähtuvalt erinevaid lahendusi toimivaks ühiskonnaks, kuid paljud lahendusvõimalused jõuavad lõpuks ikkagi teatud hierarhilise süsteemi lõksu. Visandlikult oleks ökofeministliku rahupoliitika üldine eesmärk patriarhaalsete kontseptsioonide paljastamine ja antipatriarhaalsete lahenduste välja pakkumine. (Warren 2002)

Kõige enam paigutatakse ökofeminism feminismi alla, kuigi feministid ise püüavad sellisest jaotusest hoiduda. Ökofeminism kasutab küll feministlikku lähenemist keskkonnale ja lähtub kultuuri ja looduse dualismist, kuid sooline võrdõiguslikkus ei ole analüüsi keskpunktiks nagu feminismis. Sugu on ainult objektiiv, mille kaudu vaatlus ja analüüs toimub ning kuna naiste üle domineerimine näitab olulisi rõhumise tunnuseid, siis naisekaudne analüüs võimaldab paremini märgata igat liiki rõhumise tunnuseid. Ökofeminism ei nõua seejuures naistele võrdseid õigusi meestega ega taha tõsta naisi meestest kõrgemale. (Warren 2000: 2) Ökoloogia poole pealt on ökofeminism samamoodi tõrjutud positsioonis ja tihti on ökokriitilistes kogumikes ökofeminism ja feminism marginaliseeritud suunad (Gaard 2010a: 1). Koostöö keskkonnakaitsjatega on keeruline, sest progressiivsetes keskkonnaõigusvaldkondades tegemistes on tihti naised taandatud traditsioonilisse toetavasse rolli (Gaard 1993: 5).

Ökofeminism peab loodust feministlikuks teemaks, põhiliseks filosoofiaks on naiste ja looduse vahelise sideme märkamine, kindlaks määramine ning hoiak, mis oleks

potentsiaalselt vabastav nii naistele kui loodusele (Warren 1997: 3). Eestis ökofeminismist kirjutanud Kadri Tüür võtab naise ja looduse suhete kohta küsimused kokku järgmiselt:

Keskseks ökofeminismi organiseerivaks küsimuseks võiks lihtsustavalt pidada küsimust naise ja looduse suhetest. Kas selline spetsiifilist laadi suhe on olemas, ja kui on, siis mis sellest järeldub? Kas naise seostamine loodusega pigem alavääristab naisi või annab eeliseid, mida meestel ei ole? Kui me eeldame, et meeste keskne kultuur määratleb ja kasutab naisi ning loodust enda huvides sarnaste strateegiate abil, siis kuidas selliseid strateegiaid ära tunda ja peatada? (Tüür 2011: 281)

Naise ja looduse suhe tundub paljuski essentsialistlik ja sellele on suunatud suur osa ökofeminismi vastast kriitikat, essentsialismi poolt ja vastu ollakse liikumise seeski. Ühelt poolt nähakse naise ja looduse allutamises samasugust kogemust, teiselt poolt peetakse naist ja loodust sama identiteedi kandjaks. Noël Sturgeon on läbivalt oma raamatus “Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, and Political Action” (1997) analüüsinud ökofeminismi konstruktiivseid ja essentsialistlikke poolusi ning ei pea essentsialistlikke tunnuseid läbinisti valedeks seisukohtadeks. Ta peab pigem ökofeminismi tugevuseks poliitilisust, radikaalseid otsustusi keskkonnaprobleemidega tegelemisel ja ebavõrdsuse kaotamisel. (Sturgeon 1997: 18)

Ökofeminism on alguse saanud lääne ühiskonnas, Põhja-Ameerika valged naised on olnud suurimad aktivistid ja teoreetikud¹⁰, kelle kriitika on suunatud lääne süsteemide, konstruktsioonide ja domineerimise vastu. Ökofeminismi teooria ja praktika pole tasakaalus, sest teooria arendamisest tähtsam on praktiline tegevus, reaalselt probleemidega tegelemine ja nende lahendamine. Vandana Shiva on tegelenud just India naiste probleemidega ning nendega seotud keskkonnaküsimustega. Ökofeminism on suunanud väga palju tegevust Kolmanda maailma probleemide teadvustamisele ja lahendamisele. Sealsete naiste igapäevane elutegevus on paratamatult palju lähemalt seotud loodusega kui modernses lääne ühiskonnas. Shiva on kirjutanud raamatu “Monocultures of the Mind”, milles kirjeldab keskkonna monokultuuristamise tagajärgi ning seob selle samaaegselt

---

¹⁰ Karen J. Warren, Noël Sturgeon, Ynestra King, Rosemary Radford Ruether jt.

patriarhaalse monokultuuriga, mis tõrjub looduse ja naise võrdväärsest mitmekesisusest välja (Shiva 1993).

Ökofeminismi üks lähenemine ühiskonnas on seotud kirjanduses avalduvate kontseptuaalsete kategooriate paljastamisega. Gaard toob välja lääne ökofeministliku kirjanduskriitika kolm peamist eesmärki. 1) Inimese ja looduse vahel toimivate suhete analüüsimine sotsiaalsetest, kultuurilistest, majanduslikest ja poliitilistest aspektidest. Kuidas need suhted avaldavad inimesele mõju ning võimaldavad loodussõbralikumat käitumist? 2) Hierarhilise mõtteviisi kritiseerimisega on võimalik teadvustada inimestele sotsiaalse ja bioloogilise mitmekesisuse eeliseid. 3) Poliitilise mõtlemise aktiveerimine aitab ökosotsiaalsust paremini ümberkujundada. (Gaard 2010b: 47-48) Sturgeon on ökofeminismis välja toonud viis naise ja looduse vahelist seost (Sturgeon 1997: 28-29), mida järgnevates alapeatükkides on lähemalt tutvustatud. Samu seoseid on kolmandas peatükis kasutatud Aino Perviku “Kunskmoori” ökofeministlikul analüüsil.

2.1. Naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamine

Sturgeon toob esimese teemana välja patriarhaadi ülemvõimu, naised ja loodus on patriarhaalse loogika järgi allutatavad samamoodi ja neid saab kasutada kui lõppematuid ressursse (Sturgeon 1997: 28). Naise traditsioonilised põhiülesanded on olnud loodusega samaväärsed: toita, katta, hoolitseda ehk pidevalt midagi anda. Patriarhaat peab õigeks nii naiselt kui looduselt kõike antavat ja saadavat võtta, mõtlemata seejuures ressursside kulutamisele ja rõhumisele.

Gaard toob välja patriarhaalsest ideoloogiast **mina – teised** vastanduse (*self – other*), kus mina tähistab midagi eraldiseisvat ja individuaalset ja on mõttemallina meeste puhul rohkem levinud kui naistel. Mõlema soo minakontseptsioonid on eetiliselt erinevad, naised keskenduvad kohustustele ja mehed õigustele, mis on kohustustega võrreldes domineerival positsioonil. Ei ole kindel, kas selline mõtlemine on kaasasündinud või aja jooksul õpitud,

kuid fakt on see, et mina – teised vastandus toimib terve elu jooksul. (Gaard 1993: 2) Patriarhaat suhtub seega naise allutamisesse õigusega ja naine on kohustatud patriarhaadile alluma. Kuna naine lähtub eluandjana teatud kohustustest, siis on ta teatud määral sunnitud leppima oma madalama positsiooniga ja tegutseb kollektiivsema eesmärgi nimel. Patriarhaalse ülemvõimu vastu käivad eelkõige sotsiaalse ökofeminismi seisukohad, mis väidavad, et keskkonnakatastroofid ja naiste alandamine on ühiskonna sotsiaalsetest ebavõrdsustest tingitud. Industrialiseerumine, kapitalism on otseses seoses ökoloogilise tasakaalu rikkumisega ning mehe ja naise ühiskondlike rollide muutumisega.

Ökofeministide jaoks on patriarhaadi võim naiste üle samaväärne looduse üle domineerimisega: kui avaldatakse survet naistele, siis rõhutakse ka loodust ja vastupidi. Keskkonnaprobleemide algpõhjus on patriarhaadis, muutuste põhjusi tuleb seega analüüsida naiste rõhumise kaudu. Tehnoloogia ja teaduse areng on soodustanud majanduse kasvu ja üha suurenevate võimumonopolide tekkimist. Progresseeruv maailm on saavutanud looduse üle võimu, loodusvarasid kasutatakse kui ammendumatuid rikkuse allikaid, looduse arvelt toimub jätkuv linnastumine. Lääne strateegiate järgi looduse väärtus ei põhine enam majanduslikel väärtustel, vaid patriarhaalsel hierarhial. Vandana Shiva võrdleb sellist allutamispoliitikat kolonisatsiooniga. (Shiva 1988: 1) Looduse enda tarbeks ärakasutamise eesmärk pole lihtsalt rahateenimine, vaid põhiline on mõjuvõimu suurendamine.

Teadus on patriarhaadi saavutus, mis oma arengutes on jätnud välja väga palju teadmisi, mida inimesed valdasid enne tehnoloogilisi saavutusi. Naised on paljudes aspektides palju teadjanad eksperdid, kui teaduspõhise koolitusega spetsialistid. Naiste praktiline tegevus on olnud loodusega seotud ja nad on elutegevuse käigus omandanud tarkused ja teadmised looduse kohta. Varem olid ühiskonnas taimedega ravitsejad targa ja teadjanaise staatuses, nende teadmised põhinesid looduse tundmisel ja vastavad oskused olid pikaajalise koostöö tulemus. Peale 16. sajandit, kui teadus muutus meestepõhiseks, arvati naised sellest

ühiskonna osast välja, naiste loodusteadmised muutusid nii ühiskonnale kui teadusele ohtlikeks. (Shiva 1988: 20-21)

Carolyn Merchant seostab looduse ja naise määratluse muutumise 16. ja 17. sajandil toimunud teadusrevolutsiooniga, ökofeminism ei usalda teadusel, tehnikal ja progressil põhinevat maailma. Merchant on kriitika suunanud „moodsa teaduse isale“ Francis Baconile, eelkõige tema filosoofiale, mis võimaldab inimesel paremini ja mugavamalt elada, kui ta suudab looduse end teenima panna. Baconi teadus põhines looduse vaatlusel ja seoste märkamisel, et hiljem looduse peal rakendada teadust ja tehnikat. Baconi mõju ühiskonnale oli suur, palju tema teaduslikest meetoditest kandus üle kohtumõistmisse, looduse ja naise vastu hakati mehaanilisi piinamisvõtteid kasutama. Nii nagu teadus vaatlus ja piinas loodust, vaadeldi ja piinati ka naisi. Nõidade ülekuulamisel hakati kasutama piinamist, sest nii loodeti teada saada looduse kohta saladusi. Sümboliseeritult on Merchant kirjeldanud, et nagu naise emakas allutati tangidele, nii allutati ka looduse emakas (saladused, elujõud) tehnoloogiale. (Merchant 1980: 68-69)

Tehnoloogia areng on käivitanud mehhaniseerumise ahela, kus inimesi ja loodust on funktsioneerimiseks üha vähem vaja. Masinad teevad kogu töö ära ja kui 17. sajandil kasutati vaatlusel põhinevaid andmeid, siis tänapäevane progress toimib pigem pimesi. Teadus on orienteeritud kasumlikkusele ja tootmisele ning iga uus tehnoloogiline saavutus viib inimese tajul ja igapäevategevusel põhinevatest teadmistest kaugemale. Kui varasem teadus ja teadlikkus eeldas vahetut kontakti loodusega ning pikaajalist kooseksisteerimist, siis tänapäevane teadus põhineb mehaanilistel seadmetel ning toimub suletud ruumis.

Poliitiliselt ja majanduslikult on iga loodust killustav ja naiste produktiivset tööd ümberkorraldav projekt seaduse järgi „teaduslik“ ja opereerib mõistetega ühetaolisus, tsentraliseerimine ja kontroll. Selliste arengute tagajärgedeks on „teaduslik põllumajandus“, „teaduslik loomakasvatuse“, „teaduslik veemajandus“ jne. Kitsas ja ülemaailmne suundumus „teaduslikkus“ on oma olemuselt muutunud mitmekesise maailmapildi suhtes vägivaldseks ja hävitavaks. (Shiva 1988: 14)

Ökofeminism pooldab vägivallatut maailma ja probleemide rahumeelset lahendamist, sest see võimaldab säilitada erinevate liikide mitmekesisuse, muuta killustatud maailm omavahel seotuks. Traditsiooniline eetika põhineb õigustel, reeglitel ja kohustustel ning hoolimist, armastust ja usaldust peetakse essentsialistlikuks. Merchant toob lahendusena välja partnerluse eetika, mis käsitleb inimest ja loodust, sealhulgas meest ja naist võrdsete partneritena. Selline võrdväärsus aitaks vältida ka looduse seostamist toitva ema või jumalannaga. (Merchant 1993: 188)

2.2. Naise ja looduse ümberkujundamine

Kultuur, mis on mittelooduslik, kasutab oma konstruktsioonides hierarhilist binarismi, kultuur peab end (meest) paremaks ja mõistab naise loodusele lähemal olevatena ning seetõttu on nii naine kui loodus madalamal positsioonil (Sturgeon 1997: 28). Võrreldes esimese teemaga, kus patriarhaat kasutab põhjendamatult ära naist ja loodust, on selles alapeatükis käsitletav teema seotud allutatud ressursside muutmise ja ümberkujundamisega.

Sherry B. Ortner avaldas 1974. aastal artikli „Is Female to Male as Nature is to Culture?“¹¹ („Kas naise ja mehe suhe on sama, mis looduse ja kultuuri suhe?“), milles esitas radikaalseid seisukohti naise ja looduse teisejärgulisest positsioonist meestekeskse ühiskonnas ehk kultuuris. Ta püüdis näidata, kuidas erinevatest kultuuritraditsioonidest hoolimata on „naise sekundaarne staatus ühiskonnas üks tõelistest universaalidest ehk üldkultuuriline tõsiasi“. Naisi defineeritakse kui loodust ja mehi kui kultuuri. (Ortner 1974: 72) Kultuur suhtub enese kõrgema positsiooni tõttu madalamatesse positsioonidesse ehk naisesse ja loodusesse negatiivselt. Patriarhaalse võtmise loogika kõrval toimib siin ka muutmise loogika – kõik, mis ei ole kultuurne, tuleb ümber teha. Naise positsiooni mõistmiseks lääne ühiskonnas tuleb seda analüüsida keskkonnaprobleemina (Tüür 2011: 283).

---

¹¹ artikkel on eesti keeles avaldatud nais- ja meesuuringute ajakirjas „Ariadne Lõng“ nr 1/2 2004, 127-142.

Ortner toetub suuresti Simone de Beauvoir'i käsitlustele ja selgitab, kuidas naise füsioloogia, psühholoogia ja ühiskondlik roll on kultuuri poolt nähtuna looduslähedasem. Naise keha on mõeldud elu andmiseks, kusjuures elu on iseenesest kaduv väärtus ja seetõttu loob naine ainult kaduvat. Mees loob kultuuri ja seda tehnoloogia, teaduse ja sümbolite abil, mees loob kestvaid väärtusi. Naise psühholoogia võib ühes ühiskonnas olla seotud emotsionaalsuse ja irratsionaalsusega, teises pragmaatilisuse ja reaalsusega, kuid universaalne psühholoogiline aspekt on naiste tegelemine konkreetsete asjade, inimestega. Mehed seevastu peavad tähtsaks abstraktse entiteedi loomist individualistlike meetoditega. Naise ühiskondlik roll on perekondlik, toimetada kodus ja kasvatada lapsi, samal ajal kui mehele kuuluvad majanduslikud, religioossed, poliitilised jms rollid. (Ortner 1974: 74-83)

Patriarhaalne kultuur näeb nii naises kui looduses kaootilisust ja ebakorrapära, mida tuleb kontrollile allutada ja ümber korraldada. Lihtsustatult öeldes toimub naise kultuuristamine. „Ehitud naises elab loodus edasi, kuid ümberkujundatuna vastavalt mehe soovidele“ (Beauvoir 1997: 149). Nõid on olnud pikka aega vägivaldse naise sümbol, keda tuleb allutada ja kontrollida või ajaloolisest küljest nähtuna piinata ja loodusele tagastada (Merchant 1980: 127). Justyana Sempruch on 2008. aastal koostanud raamatu „Fantasies of Gender and the Witch in Feminist Theory and Literature“, milles käsitletakse väga erinevatest aspektidest nõidade rolli muutumist ühiskonnas. Silmapaistvaid naisi on ühiskonna poolt karistatud ning muudetud nad teadlikult koledateks nõidadeks, nende sugutunnused on allasurutud ja elupaik kogukonna äärealal. Kõige muu kõrval analüüsib Sempruch näiteks nõidade kogunemisi kui homoseksuaalsete üritusi. (Sempruch 2008)

Loodus on ebaproduktiivne ja mittekasumlikkusele suunatud, näiteks põhineb mahepõllundus looduse tsüklilisusel ja sõltub ilmastiku tingimustest. Tootmisüksusena on selline põllundus ebaproduktiivne, sest tootmine on patriarhaadis seotud tehnoloogia ja kapitalistliku arenguga. Samamoodi on ebaproduktiivne stabiilne ja puhas jõgi, seda mehhaniseerides ja tamme ehitades suunab kultuur jõe tootmisse. Looduslik mets ei ole samuti kasumlikkusele orienteeritud, inimteguri mõju teeb metsast produktiivse keskkonna.

Selliste näidete jada viib lõpuks naise ebaproduktiivsuseni, naiste igapäevane jätkusuutlik eluviis ei ole majandusliku tegevusena tulutoov. (Shiva 1988: 3-4) Naiste analüüsimine keskkonnaprobleemina näitab patriarhaalse kultuuri samaväärseid strateegiaid, millega rõhutakse ja sanktsioneeritakse nii naisi kui loodust.

Ortner toob välja veel naise positsiooni, mis ei pruugi olla loodusega samaväärne, vaid võib asuda ka kultuuri ja looduse vahepeal, mis tähendab, et naised on kultuuri ja looduse vahelüli. Naiselik sümbolism on bipolaarsem kui mehelik, ühest küljest on naised rüvetatud ja vägivaldsed nagu nõiad ja teisest küljest halastjalikud ja ülevad emad, jumalannad. (Ortner 1974: 85-86)

2.3. Naise ja looduse ajalooline/kultuuriline seos

Naisel on loodusega lähedasem suhe praktilise elutegevuse tõttu, naised on enim olnud seotud perekonna eest hoolitsemisega, toiduvalmistamisega, koristamisega, lastekasvatusega, taime- ja loomakasvatusega. Looduskeskkonnaga seotud vahetu tegevus võimaldab naistel keskkonnaprobleeme kiiremini märgata, kuid samas avalduvad ka keskkonnakatastroofidest tingitud tagajärjed naistel varem. (Sturgeon 1997: 29) Naine on patriarhaadi poolt paikse eluviisiga seotud järk-järgult, emadusega kaasnev liikumise piiratus on naised sidunud koduste toimetustega. Mida rohkemate tegevustega naine hakkama sai, seda enam laienes tegevusraadius kodust põllumaale ja metsa. (Beauvoir 1997: 65)

Selline elus püsimise eesmärgil tegutsemine puudutab eelkõige Kolmanda maailma naisi, kelle tööd sõltuvad otseselt loodusest, selle muutmisest või hävimisest. Kapitalistlik majandusprioriteet kahjusta naiste elu ja tervist, sest looduse majanduslik ümbertöötlemine põhjustab naistele üha suuremaid raskusi ja haigusi. Arengumaades on naiste juurdepääs toidule, veele, küttepuudele järjest raskendatud ning seetõttu on naised sunnitud eluks tarvilikku kaugemalt otsima. Warreni artikkel annab arengumaade naiste tegevusest hea ülevaate, puudutades igapäevaseks eluks tähtsaid aspekte nagu metsad, puhas vesi, puhas

õhk, toit, reostus ja mürgid (Warren 2000). Samal ajal kui naised püüavad ellu jääda ja elu tagada, rikuvad mehed masinatel põhineva farmitööga ökoloogilist tasakaalu ning muudavad looduse mehhaniseerimisega naiste elu keeruliseks. Mida kurnatum on loodus, seda kurnatum on ka naine.

Pikka aega on naised tegutsenud keskkonna koostoimel, toidu kasvatamine ja valmistamine, küttematerjali varumine, ravimtaimedega tegelemine, rõivaste valmistamine, aiandus, loomade pidamine, majapidamine, lastekasvatamine põhinevad naiste sügavatel teadmistel loodusest ja see on aidanud elu säilitada maailma eri paikades. Praktiliste teadmiste teema on seotud esimeses alapeatükis kirjeldatud teaduse arenguga. Naiste traditsioonilised rollid toiduvalmistaja, loomakasvataja ja tervendajana on tootmisprotsessi käigus üle võtnud mehed. (Merchant 1993: 197) Kultuurilised ametid kokkadest, põllumeestest, arstidest põhinevad teadusel ja tehnikal ning seetõttu on inimese loomulik seos loodusega kadunud (näiteks sünnitamine ei ole enam loomulik tegevus, vaid meditsiiniline protsess).

Kolmanda maailma naised tegutsevad traditsioonilise eluviisi kaitseks ja ei teadvusta oma tegevust ökofeminismina. See aspekt ilmestab hästi ökofeministliku teooria ja praktika tasakaalu leidmist. Praktiline tegevus ja ökoloogilise tasakaalu säilitamine reaalse tegevuse läbi on teoreetilistest mõtteavaldustest olulisem. Paljudes ühiskondades pole naistel sõnaõigust või kui on, siis ei võeta neid kuulda. “Praktika ei oota teooriat, see väljub ajaloo imperatiividest, oluline on orgaaniline praktiline tegevus, mitte opositsiooniline vastuseis” (King 1992: 132). Samas puudutab looduslähedus ka Esimese maailma naisi, kes võitlevad arengumaades toimuva vastu tarbimisharjumuste muutmisega: asju võetakse taaskasutusse, pakendid saadetakse ringlusesse, korraldatakse aktiivseid protestiaktisioone. Teisest küljest võitlevad nad keskkonnasäästliku eluviisiga lääne elustiili vastu. Suurlinnades tekkivad jäätmed, saaste ja reostus kahjustavad naiste, laste, vanurite jne tervist. Ökofeminism on suunatud tootmise ja taastootmise vastu, püütakse teha nähtavaks nii bioloogilise paljunemise kui sotsiaalse tootmise probleeme. (Merchant 1993: 184-185)

Naise ja looduse ajalooline ja kultuuriline seos viitab kõigele praktilise tegevusega seotule. Kui Kolmanda maailma naiste puhul on oluline looduslikus keskkonnas ellujäämine ja elu säilitamine, siis Esimese maailma ökofeministide jaoks on tähtis oma tegevuses lähtuda loodussäästlikust mõtlemisest, mis ei kurnaks loodust ega ülejäänud maailmas elavaid naisi.

2.4. Naise ja looduse bioloogiline seos

Naised asuvad loodusele bioloogiliselt lähemal kui mehed, sest neil on loodusele sarnanevad rütmid ja tsüklid. Naistel on menstruaaltsükkel ja nende eluandmise võime tähistab pidevat elu ja surma ringlemist. (Sturgeon 1997: 29) Selles aspektis on naise kehalisusel suur tähtsus, tihti samastavad naised end loodusega nii kehaliselt kui vaimselt.

Bioloogilise seose juures tuleks tähele panna, kas naist peetakse loodusele bioloogiliselt lähemal või tunnevad naised end ise loodusega sarnastena. Radikaalsete ja kultuuriliste ökofeministide meelest on bioloogiline seos oluline ning sellest lähtuvalt ei ole mehe definitsioon mitte ainult lubatud, vaid mehi nähakse vaenlastena (Mellor 1996: 148). Teisest vaatenurgast nähtuna toodab selline naisekesksus soolist ebavõrdsust, millest ökofeminism püüab hoiduda. Ökofeminismis on vastandlikud arvamused naise keha ja looduse samastamise kohta.

Seoses kehalisusega on Tüür toonud välja veel järgmised teemad: “looduskeskkonna hingestamine, loodusega ühtesulamise kogemus, maastiku isikustamine, dünaamilised suhted loodusega, kehaline teadmine, keha suhted kohaga” (Tüür 2014: 63).

2.5. Spirituaalsus ja religioon

Ökofeminism toetab naiste vaimsete väärtuste arendamist, osad ökofeministid on suunanud oma vaimsuse looduspõhiste usunditele nagu paganlus, jumalannade kummardamine, nõidus, indiaanlaste traditsioonid jne (Sturgeon 1997: 29). Inimese vaimsus on üks tema

baasväärtusi, kuid see ei tähista mitte ainult religioosset maailmavaadet, vaid mõiste tähendus on religioonide ülene ja hõlmab ka alternatiivseid spirituaalseid liikumisi, inimese intelligentsust. Ökofilosoofilistes ringkondades tuleb vaimsuse temaatikaga paratamatult kokku puutuda, sest keskkonnatemaatilistele küsimustele vastuste otsimine algab ideest, kuidas muuta inimeste mõtlemist ökoloogiliselt positiivses suunas? Kuidas tõsta intelligentsuse taset, et inimene mõtleks elukeskkonna peale teadlikumalt? Vaimsuse aspekt on esile kerkinud ka feministlikus liikumises ja seetõttu muutus ökofeminismi algusaegadel vaimsus heaks vahendiks, millega patriarhaalset maailma rünnata. Tänapäeva ökofeministidel on omavahelised erimeelsused vaimne olemise kohta, ühed püüavad seda mitte propageerida, teised otsivad alternatiivset naisele keskendunud vaimsust, laiemas plaanis tähistab see inimese vaimset meeleastatust (ärkamist) looduse suhtes. (Booth 1999: 89-90)

Vaimne ökofeminism (*spiritual ecofeminism*) ei ole üheselt määratletud, vaieldakse selle üle, kas peahoovuse religioosseid traditsioone saab reformida, pakkudes keskkonnateadlikke ja mitteseksistlikke tavasid ja teoloogiat? Kas ökofeministid pigem müstifitseerivad ja romantiseerivad loodust või on mõni keskkondlik tava spirituaalne? (Warren 2000: 31)

Vaimsuseteema üks probleemkoht on suhestumine ühiskonnas domineeriva religiooniga, sest eanmik peahoovusi on meestekeskseid usundid (kristlus, budism jne). Feministlik teoloog Rosemary Radford Ruether on nimetanud radikaliseerumise kontekstis ökofeminismi väljakutseks teoloogiale, analüüsinud soorolle kristluses ja näidanud, kuidas kristluses on aegade jooksul püütud naise ja mehe ebavõrdsusi kaotada. Samas ei saa olematuks teha, et institutsionaalses kristluses toimuv süsteem on patriarhaalne pere, mis põhineb hierarhial ja see tekitab vastuolusid. Peamine probleem on kreeka filosoofiast alates lääne mõtteloos valitsenud Platoni konstruktsioon kehast ja vaimust, mis jagab inimkogemuse spirituaalseks ja kehaliseks, vaim elab kauem kui keha. (Ruether 2012: 24) Selline dualistlik mõtlemine edastab lääne ühiskonnas ebavõrdsust, kus naist seostatakse

kehalisusega, mis tähistab loodust, emotsionaalsust, irratsionaalsust, müstilisust. Meest seostatakse teadmistega, vaimsete väärtustega ja ka sellega, et kaost tuleb kontrollida, allutada.

Meestekesksete religioonide domineerimine ühiskondades on põhjustanud osade ökofeministide poolehoidu looduskesksetele religioonidele, mis iidsetel aegadel olid naisekesksed. Üheks selliseks näiteks on Suure Jumalanna kummardamine, kus naise ilule ja tarkusele keskenduv spirituaalsus on seotud looduse igikestva ringluse, sünni ja surmaga ja seekaudu naise tsüklilisusega. Matriarhaadi allutamisse suubub ka ajalooliselt naiste alavääristamine ning naiste moonutamine nõidadeks, seda enam taastoodavad tänapäeva ühiskonnas kõik naiste spirituaalsed otsingud metafoori loodusest kui kõige Emast. Matriarhaadikujutelma pooldajad tekkisid 1960-ndatel feministlikes ringkondades ning suure osa jaoks muutus populaarseks just Suure Jumalanna kultus, kus ühes jumalannas on koos kolm naise bioloogilist faasi: tütarlaps, naine ja nõid. Spirituaalsusele, intuitsiooni tugevdamisele suunatud vaimne feminism on tugevalt seotud naise kehalisusega, naise ja looduse samastamisega. (Fehlmann 2012: 105) Põhja-Ameerika spirituaalse ökofeminismi aktivist Starhawk (Miriam Simos) on jumalannade usu kõige häälekam kuulutaja ning ta nimetab spirituaalset ökofeminismi poliitiliseks. See annab võimaluse mõista immanentsust, jumalannad ei tähista midagi väljaspool maailma asuvat, vaid see kõik on maailmas olemas ning põhineb pikaajalistel kogemustel Maaga. (Starhawk 1990: 73) Booth ütleb, et „Jumalanna vaimsus on oma erinevates vormides paljudele vabastav avastus“ (Booth 1999: 91), kuid teadlased ja uurijad pole siiani suutnud tõestada, kui kindlalt eksisteeris naisjumalannade kultus. Liiga tunnetuslikuks teeb asja see, et osadele ökofeministidele piisab ainult jumalannade kultuse ideest, see asetab naise kõige keskmesse ja tõestused naise ja looduse suhetest ei ole enam määravad.

Vastasleer ökofeminismis on tõstatanud vaimsuse kui sellise aspekti olemasolu küsimuse üldiselt. Metafoor Maaemast on problemaatiline, sest põhineb soodualismil ja ülistab looduse naissooliseks. Ökofeminismi suundumus on vabaneda soolisest mõtlemisest ja

rõhutada võrdselt kõikide osapoolte ja gruppide eksisteerimist. Kriitik Janet Biehl usub, et vaimse ökofeminismi uskujatel puudub praktiline mõõde ja arusaamine sotsiaalsetest põhjustest naiste ja looduse rõhumisel, spirituaalsus on põgenemine reaalsete probleemide eest (Biehl 1991).

Naise isiklik vaimsuse areng on ökofeminismis soositud, kuid selle müstifitseerimisest tähtsam on vaimsuse sidumine praktilise tegevusega. Jumalannade kummardamisest olulisem on reaalsete naiste ja nende kogukondade aitamine, loodusprobleemidega tegelemine ning ühiskonnas aktiivsete hoiakute kujundamine.

2.6. Ökofeminism Eestis

Feminism on Eestis üsna populaarne valdkond, feministlikul kirjandusuurimisel on toimiv tegijas- ja lugejaskond ning ökokriitiline analüüs on samuti end kirjandusuurimusena üha enam kehtestamas. Ökofeminism seevastu on üsna tundmatu valdkond, teooria ja praktika on siiani vähe levinud. Tiiu Speek on viisteist aastat tagasi kirjandusökoloogia võtmes lühidalt vaadelnud ka ökofeminismi (Speek 2000), kuid mõiste tutvustamisest kaugemale pole jõutud. Ökofeminismi teemal on Eestis peamiselt sõna võtnud ja kirjutanud Kadri Tüür, kes on diskursust tutvustanud vastavatel seminaridel, ajakirjanduses, ühiskondlikel aruteludel. Üldtutvustav artikkel “Ökofeminism” ilmus temalt 2011. aasta kogumikus “Sissejuhatus soouuringutesse”, kirjandusteadlasena on ta ökofeministlikult analüüsinud Sofi Oksaneni “Puhastust” (Tüür 2014: 62-66). Ökofeminismi mõistet on aegajalt tekstidesse lülitanud¹², seda on kasutatud näiteks seoses loomaõigustega (Aavik 2014; Sukmit 2014) ja taimetoitlusega (Kase 2015; Sukmit 2014). Põnevana tundub ka ökoturismi all põgusalt mainitud ökofeministlik turism, mis väärtustab naiste olulist rolli teenuse pakkuja ja tarbijana (Reimann, Kuresoo 2010: 63). Naisekeskse ökoturismi kehvem

---

¹² Eesti ainuke feministlik festival Ladyfest on 2014. aastal ürituse raames korraldanud “Vegan saiamäärde õpitoa”, kus räägiti ökofeminismist ja valmistati ökofeministlikke saiamäärdeid.
<http://www.solaris.ee/2014/02/ladyfest-2014-vegan-saiamaarde-opituba/>. Vaadatud 08.04.2015.

näide on Timo Marani tõlgitud Trinh T. Minh-ha artiklis “Nagu *h* sõnas *haljas*: Määramatuse heli”. Ökofeministliku kriitika all on modernse maailma iha metsiku looduse vastu ja sealhulgas ka seksturism. (Minh-ha 2003: 247) Ökofeminismi mõistet kasutatakse seega vähe, see on midagi feminismi ja ökoloogia vahepealset, millele viidata, kuid pikemaid analüütilise arutluskäike ei osata või ei taheta ette võtta.

Ökofeministlik kirjandusuurimus toimub mujal maailmas edukalt, analüüsi objektiks on ka lastekirjandus. Eesti kirjanduses on Aivar Põldvee Aino Kallase loomingust rääkimisel kasutanud ökofeminismi, kuid sisukama analüüsini ei ole jõutud (Põldvee 2013). Tüür on pakkunud välja mõned nimed, kelle teoseid ökofeministlikult oleks põnev analüüsida: Merca, Kristiina Ehin, Kätlin Kaldmaa, aga ka Reed Morn, Leida Kibuvits, Aira Kaal ning Aino Perviku “Kunksmoor” (Märka 2011; Sukmit 2014).

3. „KUNKSMOORI“ ÖKOFEMINISTLIK ANALÜÜS

Ökofeministlik kirjandusanalüüs keskendub naise ja looduse suhete uurimisele. Siinkohal tuleb arvestada, et ilukirjanduslikus tekstis esitatud looduskujutus erineb reaalsest looduskeskkonnast rakendatud poetikavõtete poolest. Ilukirjanduse kunstilisus saavutatakse kujundliku keelekasutusega, mis annab edasi teatavaid väärtushinnanguid. (Merilai 2007: 11) Kujundite abil loob ilukirjandus reaalsusest teatava mudeli. Kirjanduses on suhted loodusega kultuuri poolt vahendatud, sotsiaalse ja intertekstuaalse konstrueeringuga, kuid nad on ka reageeringud loodusele (Speek 2000: 150-151).

Aino Perviku „Kunksmooris“ pole tegemist konkreetset reaalsete paikadega, Kunksmoori saare ega suurlinna kohta pole kohanimesid kasutatud. Perviku looduskujutus on tunduvalt detailsem kui linnast loodud kuvand. Kunksmoori saart on kirjeldatud üksikasjalikumalt kui linnasadamat, kaubamaja või Trummi elupaika. Teos algab looduskirjeldusega, mis mõjub ürgselt ja müstiliselt, idealiseeritud on puutumatut loodust. Radikaalses ökofeminismis on ürgsel loodusel oluline väärtus, sest see on patriarhaalsest ühiskonnast puutumata keskkond (Alaimo 2000: 8). Jaanika Palm on eristanud, et „Kunksmooris“ kujutab Pervik ranna-alasid näiliselt lihtsate ja viljatutena, kuid hingeliselt mõjuvatena. Linn seevastu on hingeliselt tühi, aga materiaalse väärtuste poolest suur ja keerukas ning hüvede pakkuja. Emotsionaalse rikkusena on Palm looduse poolelt välja toonud meremüha, lained, linnud, adru jm. (Palm 2004: 42) Väite üle vaidlen, „Kunksmoori“ ranna-alad ei ole viljatud, vaid väga liigirikkad ja mitmekesised. Ilmnevad detailsed teadmised keskkonna kohta, esindatud on näiteks üle 50 erineva taime ning taime eri omadustega osa. Lisaks on üldnimetusele linnud esindatud kajakas, hallrästad, faasanid, luiged, aulid, algid, tüllid, tiirud, pardid, albatross ja ka mesilasi kutsub Kunksmoor pärimuse järgi tarkadeks lindudeks. Perviku enda jaoks on juba ühel taimel suur tähendus, sest taim koosneb juurest, varrest, lehtedest,

õitest, seemnetest. Pervik peab taimi elusolenditeks ning seemnetes näeb ta uut elu. (Kerge 2013: 46) Selline elusüsteem viitab elu ja surma loomulikule ringlusele.

Naisel ehk Kunksmooril on loodusega eriline side, Kunksmoori jaoks on looduses elamine loomulik ning harmooniline. Ta oskab suhelda lindudega, mõistab taimeravi põhimõtteid, loodus annab inspiratsiooni ning uusi kogemusi. Järgnevalt on rakendatud ökofeministlikku analüüsi „Kunksmoori“ teostele ning vaadeldud naise ja looduse seoseid täpsemalt.

3.1. Naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamine

Ökofeministlik seisukoht on suunatud patriarhaalse maailma vastu, mille suhtumine naisesse ja loodusesse põhineb nende väärtuste ja ressursside põhjendamatul ärakasutamisel. Kunksmoor lähtub oma tegevuses õigest hetkest, tema jaoks on oluline oodata pimedat ööd, oodata täiskuud, oodata, et vaim peale tuleks. Taimi tuleb korjata õigel ajal ja õigelt heinamaalt. Kui pole tegemist just hädajuhtumiga, siis Kunksmoor ei kiirusta. See viitab aja planeerimisele loodusmärkide järgi, seevastu patriarhaalne maailm on harjunud pigem lineaarse ajakäsitlemisega. Patriarhaalne mõtlemine püüab kõike saada ehk allutada ja võimalikult koheselt, selline mõttemudel toimib nii teoses esinevate meeste kui ka üldistatuna linnaühiskonna puhul. Patriarhaadi võimukust näitavad läbimõtlemtu tegevus ning ideed, mida peab kohe realiseerima: *lähme kohe, viime kohe, tule kohe*. „Meremees tahtis nüüd kohe hakata koju minema.“; „Vii mind paadiga üle.“ (Pervik 1986a: 15)¹³; „Hüppa paati ja muudkui lähme“ (21) jne. Linnarahva kärsituse ja tähelepanematusse tõttu tuleb Kunksmooril tihti kannatada, alistuda ja seeläbi kiirustada. Tagant kiirustatud tegutsemine võib ravimisel anda ootuspärasest erinevad tulemused.

Patriarhaat mitte ainult ei püüa allutada naist, vaid samamoodi ja samaaegselt ka loodust. Domineeriv inimestekeskne maailm püüab survestada loomulikku looduskeskkonda ja see

---

¹³ kõik viited „Kunksmoori“ (1986a) teosele on edaspidi märgitud ainult sulgudes leheküljenumbriaga.

viib teoses mitme keskkonnakatastroofini. Kuna Kunksmoor on alati päästja rollis, siis nähtub sellest ka naisele asetatud koorem. Peale televisioonis esinemist saabub Trummi juurde kuhi kirju, kõik adresseeritud abipalvete, soovide ja nõudmistega Kunksmoorile. Inimesed aga ei suuda mõista naisele tekitatud koormust ega nõidumiseks või ravimiseks kuluvat intensiivset energiakadu. Samas mõistab Kunksmoor, et linnas püütakse teda ära kasutada, ta sordib tõeliste abivajajate kirjad väiksesse kuhja ja suure hunniku põletab pliidi all (59). Kunksmoori jaoks on ravimine töö ja linnamelus töötab ta ülekoormusega, ilma tasuta. Lisaks nõutakse talt peale ravimise muid nõidusi, mis väsitavad. „Nii kui Kunksmoor kuhugi ilmus, ümbritses teda kohe imetlev rahvasumm, kes nõudis, et moor kuulutaks tulevikku ja teeks oma kunste ning nõiavigureid“ (65). Kunksmoori ja looduse vahel on nii eriline side, et neid tõesti ei saa üheski patriarhaalse maailma kontseptsioonis lahutada, see mis toimub naise ja loodusega ning vastupidi.

Ökofeministide poolehoid kuulub loodusele ja sellest lähtuvalt jätkusuutlikule eluviisile, milles inimene ei püüaks loodust allutada. Teadus, tehnoloogia ning progressiivsed ühiskonnaarengud võitlevad alternatiivse maailmatajuga terve teose vältel. Näiteks ei tunnista teadus nõidu, nad kuuluvad rahvaluulesse ja on fiktsionaalsed kujud kirjandusest. Telereporter uurib Kunksmoorilt, et kuidas ta suhtub teaduse seisukohtadesse, mis väidavad, et nõidu pole olemas. Nõial pole ka erilisi võimalusi oma eksisteerimise tõestamiseks. Kunksmoor pöördub abi saamiseks looduse poole, ta nõiub looduse linnamajja, mida teaduslikult põhjendada ei saa. Samas ei suuda Kunksmoor kunagi nõidudes loodust muuta, tema trikid on pigem seotud loodusnähtuste ajutise manamisena ehk kujutluspiltide loomisena. Lihtsama näitena ei usu päästetud meremees, et Kunksmoori elupaik saarena olemas on, sest merekoolis õppides ei räägitud kunagi sellest saarest. „Mina tean. Sellist saart ei ole olemas“ (12). Kunksmoor toonitab, et abivajajad on alati saare üles leidnud. Hiljem oskab ka meremees Kunksmoori juurde tagasi tulla ning kapten Trumm leiab saare lausa esimese korraga.

Teoses vastanduvad teaduslik meditsiin ja rahvameditsiin, kuigi rõhutatud on aspekti, et Kunksmoor aitab neid, kes ei ole arstiteaduselt abi saanud. Selles on näha Perviku teadlikku konstrueeringut, Pervik tahtis lapsena arstiks saada, unistatud ravitseja ja abistaja ameti on ta omistanud arstidest võimekamale Kunksmoorile (Kumberg 2002). Kui ülejäänud teaduslikud printsiibid on teoses loodusest kõrgemal, siis üldjuhul jääb teaduslik meditsiin loodusravile alla. Kunksmoori oskuste hulgas on nii lihtsamad ravimtaimeteed kui ka surnud hingede tagasi toomine kehasse.

Kunksmoor tuiskas ringi ja ravitses, rohitses, parandas ning praavitas. Lõpuks hakkasid tööd ühele poole saama. Moor oli teinud terveks üheksa langetõbist ja kümme külmtõbist, üks pidalitõbine lisaks. Kuus kurti kuulsid nüüd iga kõbinat ja kaheksa tumma lobisesid ööd ja päevad kokku. Pimedaid sai nägijateks tükki kakskümmend. Nelikümmend vanaema ja kolmkümmend vanaisa olid jälle terved ja reipad nagu muistegi. (65)

Kunksmoori ehk nõida tunduvad piiravat mingid reeglid. Teosest võib välja lugeda, et ta pole mitte ainus nõid, „neid“ on veel ja „neil“ pole lubatud kindlaks kujunenud looduseadustest üle astuda (42). Looduseadused kuuluvad teaduse valdkonda ja on looduses toimuva teaduslikud põhjendused, mis seaduste kogumina on siiski inimeste loodud. Järelikult on nõidade ja inimeste maailm juba kusagil minevikus omavahel põimunud ning looduse ja naisnõidade üle saavutatud kontroll. Kunksmoori mälus on pidevalt nõidade põletamine tuleriidal. Nõidade traumaatiline ajalugu on Kunksmoori justkui sisse kodeeritud (44).

Ökofeministlik lähenemine mitte ainult ei püüa avalikustada patriarhaalse maailma strateegiaid, vaid eesmärk on ka naist ja loodust väärtustada. Sellest lähtuvalt on „Kunksmoori“ analüüsis näha, et naise ja looduse teisejärguline positsioon on seotud kultuurilise vaatepunktiga. Looduse ja naise omavahelised seosed ja suhted on harmoonilised. Kunksmoor on tark naine, ta mõistab, et linnaühiskond survestab teda ravitsemisega. Lisaks ei ole linnainimestel vajalikke taimi, et Kunksmoori vaeva säästa.

Kunksmoor tegutseb siiski vabast tahtest, tema jaoks on päästetud elud endaga tegelemisest olulisemad.

3.2. Naise ja looduse ümberkujundamine

Kunksmoor tunneb end looduses vaba naisena, kes saab kõik vajaliku elutegevuseks ja enese eest hoolitsemiseks loodusest. Ökofeminismis nähakse ühe patriarhaalse maailma strateegiana naise ja looduse ümberkujundamist. Metsik loodus on võrdväärne metsiku naisega ja neid mõlemaid tuleb taltsutada.

Teose alguses on Kunksmoori kirjeldatud kui pikka luidrat kondiste kätega vanaeite, kelle juuksed on alati sassis ja kasimata, tal on kile ja kähisev hääl (5-6). Kunksmoori käitumine on impulssiivne ja metsik: „Kunksmoor lõi küüned ja hambad palli sisse ja tõusis peagi koos oma kottidega õhku“ (7). Sama metsik ja ürgne on Kunksmoori elupaik, merega ühiskonnast eraldatud saar, mida niisama üles ei leia. Salapärase saart on kujutatud ohtlikult: „Ümber saare seisid igas kandis teravad kivid ja veealused salakarid“ (5). Naine ja loodus elavad kooskõlas seni, kui naine puutub kokku patriarhaadiga. Noor meremees ei mõista, kuidas Kunksmoor suudab maailmast äralõigatuna elada (15). Linnas hakkab toimuma naise muutmine ehk kultuuristamine, Trumm tahab Kunksmoorile tänutäheks midagi osta, aga naisel pole midagi vaja. Kapten Trumm meelitab ikka ja rõhutab: „Ega inimesed siis ainult neid asju ei osta, mida neil vaja on. Inimesed ostavad sellepärast, et neil oleks igasuguseid asju.“ (26) See on ilmikas näide tarbimisühiskonna revolutsioonist ja loodusliku keskkonna allajäämisest, samamoodi hakkab mees mõjutama ja muutma loodusega samaväärset naist.

Kui Kunksmoor kohtub kapten Trummiga, siis võib märgata mõlemas elevust esimesest silmapilgust. Linnas teatab Kunksmoor, et tema tegelik nimi on Emmeliine (24), linnas peab ta justkui rõhutama aspekti, et ta on naine (Emmeliine on palju ilusam nimi kui Kunksmoor). Looduses ei ole Emmeliine jaoks nimi oluline. Trumm ostab talle järjest

enam riideid, ehteid ja kreeme ning naine naudib järjest enam kasvavat mehe tähelepanu. „Trumm ei saanud enam Kunksmoorilt silmi ära, nii kaunis oli moor ta meelest“ (27). Naise loomulik ilu sureb linnaelus, linnas saab moorist peen preili, nõi keha muutub ahvatleva tütarlapse kehaks (31). Looduslik ilu on siin allasurutud ja inetu, seevastu kõik särav ilus ja noorendav. Järjest suureneva edevuse tipphetkel variseb Emmeliine (naine) kokku ja hakkab end (nõida) süüdistama ja haletsema ning nõuab endale tuleriita nagu vanasti nõidade saatus oli (44). Selle tulemusel otsustab Kunksmoor kõik linnaasjad Trummile jätta ja naasta oma saarele. Tagasi saarele saabudes on kätte jõudnud sügis, mis aastaajana viitab viljade kogumisele ja looduse vaiksusele hääbumisele. Nõnda oli juhtunud ka Kunksmooriga, ta oli linnas hääbunud, aga looduses taastus ta energia. Kodu koristades ta maja, pesi ja kammis end ning ehtis kulnud särjesoomustega (45). Kunksmoor oli taas loodusega harmoonias ja kogunud elujõudu. Trumm läheb Kunksmoori saarele plaaniga Emmeliine taas linna kutsuda. „Mitte linn ei aja sind hukka. Põhjus oli kuskil sinus endas. Sa pead endaga võitlema, mitte linnaga.“ (47) Trummi mõtteviis õhutab naist alaväärsusele ning enesega võitlemisele. Kunksmoor otsustab vähemalt talveks saarele jääda ja lubab ka Trummil jääda. Trumm vaimustub kevadisest loodusest ning pöörab naisele üha vähem tähelepanu. Trumm teeb süüdlaslikult Kunksmoorile ettepaneku naist maalida. Kunksmoorist maalitud pildil kujutab Trumm rohkem lilli ja linde kui Kunksmoori. Naise on ta maalinud hästi kenaks, tõelise välimuse muutmiseks kasutab Trumm looduse ilu.

Ta maalis moori ümber tiibu laotavad luiged ja õitsvad sinililled. Jalgade ette maalis ta valge mereliiva täis roosasid merekarpe ja rohelisi vetikaid. Kunksmoori kolletanud mooripõskedele (minu rõhutused – T.L.) laskis ta paista kumaval õhtuehal, nii et Kunksmoor õhetas kenasti ja kaunitult kui roosinupp. (72)

Vastupidise näitena võib tuua meremehe välimuse muutuse. Meremehe ravimise üks kõrvalmõjudest oli mehe juuksevärvi muutus heledast mustaks. Hoolimata sellest, et Kunksmoor ütleb, et tume värv sobibki palju paremini (13), tahab meremees endist välimust. Raskest seisundist toibunud meremehe esimene mure on tema välimus ja rahul on ta alles siis, kui Kunksmoor taastab juuksevärvi.

Ühiskonna progressiivne areng on teoses viinud peale Kunksmoori peaaegu kõik inimesed loodusest kaugemale, sidemed on kohati lootusetult katkenud. Trumm peab end igipõliseks linnainimeseks, kes pole kunagi näinud, kuidas vabas looduses kevad tuleb (71). Kevade saabudes püüab Trumm Kunksmoori saarel loodust organiseeritumaks või korrapärasemaks muuta. Näiteks hakkab kapten kohe maad kaevama, külwab hooletult tundmatuid seemneid (71). Kunksmoor on elanud looduses kui loomulikus keskkonnas, Trummi jaoks on loodus midagi täiesti teistsugust. Kui Kunksmoor sattus linna olustikus kiusatustesse ning endaga vastuollu, siis on ka loomulik, et Trumm käitus looduses kui turist. Ühe ökofeministliku seisukoha järgi on naine looduse ja kultuuri vahendaja (Ortner 1974: 85). Kunksmoor vahendab oma loodustarkusi linnainimestele ning samas annab ühele linnamehele võimaluse looduslähedaseks muutuda. Kui linnas on Trumm tõeline isane, kellel on paks rahakott, auto ja maja, siis looduses on Trumm naiselik nautija, kes joonistab ja imetleb loodust. Trumm õppis looduses erinevaid lõhnu tundma ning loodust vaatlema, eeskätt küll ilu eesmärgil, mitte praktilise elutegevuse jaoks.

Näidete põhjal saab järeldada, et kultuurne mees püüdis nii linnas kui looduses naist ümberkujundada. Linnas ahvatlesid Trummi kiitused Kunksmoori järjest enam edevusele, kuid naine mõistis lõpuks oma loomulikkuse hääbumist. Looduses olles vaimustus Trumm kevadisest tärkavast loodusest ning püüdis selle järgi ka Kunksmoori oma nägemuses muuta. Kunksmoor mõistis tegelikkuse ja maalitud pildi erinevust ning solvus. Teose lõpus mõistab Trumm, et tema teod petavad teda ja ta tahab midagi tõelist (94).

3.3. Naise ja looduse ajalooline/kultuuriline seos

Ökofeministide seisukoht on, et üks osa naise ühendusest loodusega on seotud praktilise elutegevusega, toidu ja eluasemega. Üksikul saarel elamine viitab üksinda kõigega hakkama saamisele. Kunksmoor on pidanud elupaiga eest muretsema, raskusi tassima, ehitama ning isegi linnas olles käis ta seitse korda saarelt ravimtaimi toomas (65). Kui

arvestada nõidade ajaloolist konstruktsiooni ja nende isoleerimist ühiskonna äärealadele, siis vastab Kunksmoori üksildane saar sellele käsitlusele. Teisest küljest on tavainimesele ohtlik looduskeskkond nõia jaoks võimalik kaitsemehhanism, läbi salakaride jõuavad kohale ainult abivajajad.

Kunksmoor saab kõik vajaliku toidu ja ravimtaimed loodusest, ta teab, kuna on õige aeg taimi korjata ning milline on õige heinamaa. Pähklite, seente ja marjade kuivatamise ja sissetegemisega on kindlustanud naine endale talvevarud. Taimede toiduks kasvatamine ja hoidistamine on esindatud ka Kadri Tüüri analüüsitud Oksaneni „Puhastuses“. Sellest võib järeldada, et naised tulevad tänu loodusega kontaktis elamisele iseseisvalt toime. (Tüür 2014: 64) Looduse arenemine ja muutumine on Kunksmoorile tõelisem kui kunstlik lähenemine. Kunksmoor ja Trumm vaatavad filmi seentest ning Kunksmoori meelest on film äärmiselt asjatundmatult tehtud (43).

Ökofeministid püüavad aktiivselt tegeleda probleemide lahendamisega, mitte niivõrd aega kulutada ökofeministliku teooria loomiseks (Warren 1997). Sellise suundumuse järgi toimib ka Kunksmoor, kellel on vajadus tegutseda reaalselt maailmapäästmise suunas. Ta ei pea oluliseks kirjutada oma teadmistest raamat, mis puhtalt ravimtaimeteaduse teooriana ei aitaks kedagi. Teooria mõistmiseks on vaja ikkagi loodusteadlikku lähenemist, puutuda kokku vahetu looduskeskkonnaga ja õppida tundma taimi. Ainult raamatu järgi ei saa ravida, näiteks püüdis Trumm Kunksmoori alustatud raamatu põhjal keeta raviauru, aga tulemuseks oli naeruur (77-78). Taimede korjamine on omaette läbimõeldud tegevus, niisama üles katkumine ei ole loodushoiu ega loodusseoste alalhoiu poole pealt põhjendatud. Seetõttu ei suutnud Kunksmoor rõõmu tunda palderjaniõitest, mida Trumm talle kingituseks oli toonud (46), ega takjavõrsete kerkimisest koduakna all (73). Inimtegevuslik taimede kasvatamine on küll aktsepteeritav, kuid see peaks olema läbi mõeldud.

Kunksmoor ei tõsta inimest loodusest kõrgemaks ega seeläbi kellegi elu tähtsamaks. Linnas tänatakse Kunksmoori kahe lennukitäie inimeste päästmise eest, kuid moor rõhutab, et päästis ka linnud. Hallrästad olid samamoodi olulised, linnarahva vastuseks on kohmetu nõustumine (34-35). Väga lähedased suhted lindudega lasevad seda enam traagiliselt mõjuda teose lõpuosas õlireostusel. Karile sõitnud laevast on Kunksmoori saare ümber valgunud õli, mis lisaks looduskeskkonnale on laastavalt mõjunud ka lindudele. Kunksmoor ei hooli sel hetkel endast, ta likvideerib reostust ööd ja päevad, suunates oma tähelepanu ainult kõige olulisemale ehk elude päästmisele.

Kunksmoori jaoks on looduslähedane eluviis loomulik ning tihti ei teadvusta ta oma tegevuses maailmapäästmise aspekti. Näiteks kaunistab ta oma kodu merest randa uhutud asjadega (6), enda elutegevuses praktilise taaskasutuse läbi koristab ta ühtlasi saart inimeste toodetud prügist. Otsapidi põimub teosesse ka loomaõiguste eest seisvate ökofeministide tegevus. Märkimisväärne on teose bioloogiline mitmekesisus taimede ja lindude kujul, kuid loomad ja kalad on teoses esindatud vaid loomse toiduna (kohasült, jänserulaad, karupraad jne). Neid roogasid pakub nõiiale linnas ühe abivajaja pruudi onu, kes on juhtumisi kala- ja jahimees. Jahimees kutsub Kunksmoori hundijahile, aga Kunksmoor keeldub. Ta ei suutvat vaadata, kuidas loomi tapetakse (61), aga maitstvate kala- ja liharoogade vastu ei olnud naisel midagi. Iseenesest ei tähenda loomaõiguste eest seismine kindlalt taimetoitlaste veendumuste järgimist. Loomade väärkohtlemine ja põhjuseeta tapmine ei olnud Kunksmoorile meelepärane. Naine püüdis harva endale toiduks mõne kala, aga see ei ole seotud tarbimisühiskonna nõudmistega, ülepüügi ega liikide hävimisega. Palju on arutletud, kas jahimeeste tegevus ühiskonnas on õigustatud või mitte, erinevad suundumused loomakaitses on ka eri arvamustel.

Ajalooline ja kultuuriline seos Kunksmoori ja looduse vahel on seotud naise looduslähedase eluviisiga. Loodusest saab Kunksmoor kõik eluks vajaliku. Kunksmoori praktiline tegevus on loodussäästlik ning tihti ei teadvusta ta oma tegevuse tähtsust. Kunksmoor peab reaalselt elude päästmist palju olulisemaks, kui inimkonnale teoreetiline

raamat taimeravist kirjutada. Kui taimedega on Kunksmoor seotud rohkem praktilise elutegevusega, siis lindudega on naisel ka tunnetuslik side. Lisaks lindude elutegevuse jälgimisele oskab Kunksmoor lindudega suhelda.

3.4. Naise ja looduse bioloogiline seos

Eesti kultuuris on ajaarvamine kujunenud nii looduslike kui bioloogiliste rütmide põimumisel, oluline on loodusest tulenev aja mõistmine korduvate tsüklitena (Vahtre 2000: 10). Vahtre iseloomustab aastaegade üleminekute sujuvust näiteks mõistetega sügistalv või kevadtalv, aastaegade vahel ei ole kindlat algus- või lõpp-punkti (Samas: 158).

„Kunksmoori“ teoses on märgata tsüklilise aja iseloomu, teos teeb ajaliselt ühe aastase ringi, suvest suveni. Kunksmoor ei taha taimeraamatu kirjutamisega alustada, sest palju muud on koguaeg vaja teha ning vabanduseks on ka see, et talvapäevad on nii lühikesed (48). Sel samal ajaperioodil toimub Kunksmoori ja Trummi tüli, mille tagajärel Kunksmoor Trummi kogemata ära eksitab ja Trumm hakkab ringis ümber maja käima. Pärast leppimist on Trumm pikalt haige ja viidatakse sellele, et kogu järeltalve kirjutas Kunksmoor raamatut (54). Aja tajumine ei toimu mitte kalendriliste tähtpäevade kaudu, vaid olulised on pööripäevad. Tavaliselt kaasneb teoses pööripäevadega ka mõni pöördelise iseloomuga sündmus Kunksmoori elus.

Kuutsükkel on Kunksmoorile märgiline täiskuu tõttu, mis pole ühendus mitte ainult nõi ja täiskuu vahel, vaid ka naise bioloogilise kuutsükli vahel. Samamoodi nagu looduses toimub lõputu ringlus, on Kunksmoori elutunnetus igavikuline, tema jaoks ei saa olla sellist võimalust, et elu otsa saaks (75). Igikestva ringluse saab taandada ka naiselikkuse ja mehelikkuse omavahelise tasakaalu pidevale otsimisele, Kunksmoori ja Trummi suhe pöörleb harmoonia ja selle kadumise vahel. Perviku „Kunksmoor“ lõppeb saarele mesilaste toomisega (95), mis tasakaalustab justkui looduslikku elu. Kunksmoor ja Trumm püüavad seega säilitada ökoloogilist tasakaalu ning jätkata eluringlust.

Kunksmoori jaoks on oluline kehaline kogemus ja selle jagamine loodusega. Trummi vähese tähelepanu pärast solvunud Kunksmoor seilab üle taevalatouse teadmata suunas. Mehe pärast nuttes ei pane ta loodust tähele, tuul kannab ta tühermaale, põlenud tuhaväljadele, tööstuslikule maastikule, kus korstnatest tuleb mürgist suitsu ja see kõik mõjub Kunksmoorile laastavalt. „Moorike tundis, kuidas neist hoovab üles seletamatut nukrust, mis tema hingekurbusega ühineb.“ (74) Unarusse jäetud Kunksmoor kogeb oma hingevalu unarusse jäetud maastikul kehaliselt. Ta vaagub elu ja surma vahel, alguses küll ise surma soovides ja mürgist õhku sisse ahmides. Eluvaim ei tule tal tagasi mitte enese pärast, vaid mõeldes sellele, kuidas Trumm üksinda hakkama saab. Selle tulemusel püüab Kunksmoor jõuvarusid koondada, aga mürgine keskkond on põletanud ta juuksed ja kehale haavad, veri on täis vingu. Suurtele mürgiannustele ja hingevaevadele lisaks tunneb naine end räpasena, kasimata ja väärtusetuna ning on kaotanud oma nõiavõime. Lõpuks suudab ta end nii palju kokku võtta, et tuul hakkab teda vaikselt sellest keskkonnast eemale kandma. Kunksmoor kriiskab alla tuhamaastikule: „Sina surnud tuhk! Ei saa sina elavat Kunksmoori endale!“ (85). Naine jõuab ühele rabasaarele, mis pulbitseb elust, rohelusest ja energiast, Kunksmoor taastab seal oma jõuvarusid: ta vajutab oma näo samblasse, kougib küüntega juurikaid ja taimi, mida laotada oma kehale lõpuks uinub looduse rüpes (85).

Radikaalse ökofeminismi eesmärk on idealiseerida puutumatut loodust, sellest lähtuvalt saab „Kunksmooris“ vaadelda loodust kui naise jaoks olulist elujõu allikat ning tööstusmaastikku kui tasakaalu rikkujat. Kunksmoor suhestub loodusega nii kehaliselt kui vaimselt.

3.5. Spirituaalsus ja religioon

„Kunksmooris“ on vaimsusega seotud intelligentsus, keskkonnatähelepanu, religioon; naise ja looduse suhe on vaimne nii intuiitiivse mõtlemise kui praktilise tegevuse alal. Teoses põrkuvad erinevad uskumisevormid, kultuurse linnaühiskonna usk põhineb patriarhaalsel

religioonil, eesti kultuuriruumile omasel kristlusel, mis taunib ebausku. Kunksmoori jaoks on tema eluviis ja nõidumisega tegelemine ainuvõimalik uskumise viis, mis põhineb vanal rahvausul. Kunksmoor elab eraldatuses ja loodusvaimsuses, abisaajad on tinglikult tänulikkuse tõttu naise ees kummardajad, pidades nõida arstidest vägevamaks ja austades seeläbi rohkem loodust. Kunksmoori mõju inimestele ulatub tavamõtlemisest väljapoole, see on midagi müstilist ja jumalikku, mistõttu võib Kunksmoori asetada jumalanna staatusesse. Nõia ja jumalanna ühildamine ei ole vastuoluline, sest ökofeministlikust vaatepunktist on naine terviklik ja täiuslik. Kunksmooris on olemas kolm naiselikku aspekti: noor tüdruk, naine ehk pereema ja vana naine ehk nõid. Kunksmoor muutus, kui kevadel saabusid saarele luiged. „Trumm nägi, et ta silmad helkisid nagu noorel tüdrukul“ (70). Emaliku hoolitseja ja vastutaja rollis on Kunksmoor kõige enam. Uppunud meremehe otsimiseks kasutab Kunksmoor sõnu: „Tule, tule kullake!“, milles väljendub vajadus pakkuda kaitset ja abi. Naisena on Kunksmoor veetlev ja atraktiivne mitte ainult Trummile, vaid tema vastu tunneb huvi ka jahimees. Vana nõiana on Kunksmoor elukogenud ning ei nõiu näiteks kurja kavatsusega, kuigi vastavad oskused on tal olemas.

Kunksmoor on teadlik religioonist, tema suhtumises võib märgata irooniat suure usundi üle, mille inimesed on looduse vastu vahetanud. Uppunud meremehe elluäratamise järel arvab meremees, et ta on surnud ja meremeeste põrgus (11). Mehe uskumus põhineb paradiisi ja põrgu vastandusel, koleda vanaeide nägemine rohekas uduses ruumis ei vasta paradiisikujutelmale ja toob talle kohe meelde põrgu kuvandi. Paradiis peaks olema midagi helget, valget ja ilusat. Meremeeste põrgu kuvand on tekkinud merineitside ja näkkide mütoloogiast, kes on imeilusad ja meelitavad mehi enda juurde, põrgu seostub seega ikka paganlusega. Näkkide ja nõidade erinevusele viitab hiljem Kunksmoor ise ka, seda muidugi nõidade kaitseks (43-44). Terveks ravitud meremehe juuksed jäid helendama ja Kunksmoor ei mõista meremehe nurinat, sest vanasti anti kõik, et pühapaistet ümber pea saada. Meremees aga ei pea end imetegijaks pühakuks, mille peale Kunksmoor ütleb: „Või nii. Sa tõusid ometi surnust üles. Kas see pole siis ime?“ (14) Kunksmoor samastab irooniliselt meremehe pühakuga, kes on surnust üles tõusnud, teisalt viitab kristlikule ilmutusele, mida

vanasti inimesed (nt uskupööramise järel) nii väga leida tahtsid. Kunksmoor rõhutab ennast, et just tema on äratanud, uue elu andnud, tõstes end alateadlikult jumalanna staatusesse, kus temal kui loodusega ühenduses olijal on eluandja võimalus ja seda ka surnule. Kultuuriliselt on äsja surnud hinge tagasi kutsumine kehasse üsna levinud šamanistlik praktika. Elluäratamise hetk kajastub ka kapten Trummi juures, kui ta on avastanud, et tema poolt mulda pandud seemnetest on taimed võrsunud. „Mina olen nad äratanud! /.../ Minu käe läbi tõusid nad elusse! Ma olen ju korda saatnud tõelise ime!“ (73) Kunksmoor ei saa sellest aru, kuidas inimene (mees) taimi saab äratada, kuidas inimene looduse loomupärasesse tegevusse sekkuda saab. Elu andmine n-ö on loomult naiselik, Kunksmooril lapsi ei ole, tema eluandmise energia avaldub teisiti, elude päästmise kaudu. Kunksmoor ei suuda leppida mehe ja looduse suhtega, et patriarhaalne maailm tungiks veel ka sellesse sfääri.

Ökofeministid püüavad soolistel erinevustel põhinevaid arvamusi kaotada, samuti püütakse hinge ja keha eristamisest hoiduda. Perviku tegelased Trumm ja Kunksmoor esindavad küll binaarset opositsiooni mees – naine, kuid teoses vahetavad nad positsioone. Looduses on Kunksmoor n-ö kapteni rollis ja Trumm naiselik nautleja, linnas seevastu on Trumm peremees ja Kunksmoor tõeline naine. Pervikul peegeldavad kaks erinevast soost inimest omadusi ja tegevusi nõnda, et mõlemad saavad kehastada samu rolle. Nii võib öelda, et ökofeministliku analüüsi järgi on Pervik püüdnud välistada opositsioone ja püüdnud nais- ja meesenergiat tasakaalustada. „Kunksmooris“ avaldub patriarhaalne ülemvõim naise ja looduse üle, kuid puutumatus looduskeskkonnas on märgata harmoonilist ja müstilist elutunnetust.

3.6. Kunksmoori müüdilisus

Ökofeministliku teooria põhjal analüüsitud Aino Perviku „Kunksmoor“ kinnitab naise ja looduse mitmekülgseid seoseid. Kui arvestada seda, et nõiad on patriarhaadi poolt alavääristatud naised, naine ja loodus omavahel seotud jumaliku algainesega, siis hakkab

nõid Kunksmoor üha enam muutuma jumalannaks ehk loojaks. Kunksmoori tegelik nimi on Emmeliine. *Emme* on germaani päritolu, tuleneb nimest *Ermin*, mis tähendab suurt, võimast, samas teavad eesti keeles kõik *emme* tähendust. *Liine* tuleneb vanasaksa nimest *Adelheid*, mis tähendab õilsa olemusega olendit (Rajandi 1966). Emmeliine nimi võiks seega tähistada Suurt Õilsat Ema.

Ennemuistse aja suhtes pole isegi tähtis, kui palju mäletatakse muistsest ajast, või kui terve või katkine on meieni jõudnud pärimuseosa – loomisaja vägi hakkab toimima ajaloolistest kihtidest sõltumatult, ja väikegi fragment võib kätte anda niidiotsa, mis tegelikult juhatab labürindi südamesse. (Krull 2006: 7)

Soome-ugri loomislugudes on keskne koht tiivulisel linnul, kes otsib pesapaika koplise, muneb põõsasse munad ning munadest koorunud pojad pillutab lind laiali universumiks (Valk 1993: 21). Eesti kosmogoonias on selline loomistüüp samuti levinud, kuid loomislood pole kunagi üksüheselt lahterdatavad, vaid tegemist on kontaminatsioonidega ehk erinevate laulutüüpide liitumisega ning lauludes avalduvad motiivid võivad erineda (Kuperjanov 2003: 42). Siinkohal pole taotletud „Kunksmoori“ taandamist värsivormis levinud loomislugude analüüsile, vaid järgnevalt püütakse näidata, kuidas „Kunksmooris“ avalduvad loomisloo fragmendid juhatavad müütilisse pärimusse ehk naiseliku loojafiguuri olemuseni. Soome-ugri loomislugusid ühendab ürgvee motiiv, ürgvesi on elu algaines ja loomislugude jumalannaga juba loomupäraselt seotud. Eesti rahvalauludele on iseloomulik linnukujulise jumalanna tõusmine merest peale tõuget, milleks võib olla tuul, torm, suur vihmasadu või veeuputuse motiiv. Loomine, korrastamine, kasvamine, puhastamine saavad toimuda alles siis, kui vesi on kuidagi liikuma pandud. (Krull 2012: 15-16) „Ürgvesi on printsiip, mis on olemas juba enne loomist“ (Samas: 18). Perviku teos algab sõnadega: „Keset tuulist merd...“ (5), vesi ümbritseb Kunksmoori saart ning vesi on Kunksmoorile endale elujõu allikas. Talle meeldib mäslev ja tormine meri, tuul ja suur lainetus tõstavad tuju ning annavad energiat (Pervik 1986a: 6). Ühe sellise maru ilmaga läheb laev karile, mis on omamoodi veeuputuse sümbol. Vesi on liikuma pandud ja Kunksmoor peab selles veekeerises ellu jääma, edaspidiselt on Kunksmoor päästja rollis. Teose lõpus on õli katnud

mere ja kui Kunksmoor selle ära koristab, saab elu jälle edasi eksisteerida: „Kõik oli nagu enne...” (Samas: 91); „Kõigil on nüüd jälle hea, ...” (Samas: 92). Hasso Krull viitab ka sellele, et ürgvesi võib ilmuda siis, kui loodud maailmas avastatakse rike ning taasloomiseks tuleb midagi hävitada, selliselt võib ürgvesi ilmuda suure puhastava vihma kujul (Krull 2012: 18). Teose alguses sajab tormi ajal vihma nagu toobrist (6), äikesetorm ja vihm algavad ka siis, kui Kunksmoor on kapten Trummi peale solvunud ja pöördub kodust eemale. Vihm raamistab loo teise otsa ilmudes Kunksmoori koduteel lohutaja ja puhastajana. Vesi sobib maailma algseisundi defineerimiseks, sest ta moodustab loojale ruumi, kus saab eristada mõisteid *all* ja *peal* ning loomise käigus tekib aeg ehk mõisted *enne* ja *pärast* (Kuperjanov 2003: 40). Teose alguses on tegemist justkui igavikulise aja või ajatusega: „Kunksmoor oli siin eluaeg elanud“ (5), nõia eluaeg on tavainimese elust tunduvalt pikem ning seega ei ole eelnev aeg mõõdetav. Küll aga muutub aeg olevikuliseks peale tormi. `

Loomisega on tihti ühendatud ilmapuu motiiv, üheks levinumaks esinemiskujuks on merest leitud õunapuu (Kuperjanov 2003: 52). Müüdilisuse perspektiivist saab Kunksmoori saarel asuvat mändi ilmapuuna vaadelda: mänd kasvas keset saart, puul oli sitke juur ja pikad oksad (5). Mänd on keskne telg, mis ühendab ruumiliselt erinevaid maailmakihte, viitab neljale erinevale aastaajale ning erinevatele ilmakaartele, okste vahel asuv maja oli kinnitatud neljast nurgast (5).

Loomislugusid seostatakse kiigelauludega, üks loomislaulude tekkeversioon seostab nad igakevadise lindude pesapunumise, noorte kiigel käimise ja sealt edasi juba pulmalaulude ja poegade kasvatamisega (Masing 1995: 15-16). Kiikumise ja kiige motiiv on oluline ka müütilise tõlgenduse puhul: lind lendas kiige alt või pealt, tegi kiigele pesa, munes munad, eelkõige aga seostab Krull kiikumise rütmilise tegevusega, füüsiliste võngetega. Õõtsuv liikumine on seotud väravaga müütilisse ennemuistsesse maailma ning seotud näiteks veelainetusega. (Krull 2012: 51) „Kunksmooris“ on kiikumine esindatud erinevate tegevuste läbi ja tihti on see seotud pingelise mõttetegevuse või konkreetse

päästmisplaaniga. Merelainetes õõtsudes otsib Kunksmoor uppunud meremeest, õhupalliga taeval all kiikudes toimub liikumine, aga esineb ka konkreetset kiikumist. „Kunksmoor istus vanaema kiiktooli, mis akna all seisis, ja hakkas hoogsalt kiikudes mõtlema“ (63). Kiikumise lõppedes oli Kunksmooril plaan valmis mõeldud.

Ürglindu seostatakse emalinnuga, kelle munetud munadest sünnib maailm. Loomisloos sünnib ürglind ise maailmapuus kasvanud õunast, mille tuul vette veeretab (Krull 2012: 19-20). Teose alguses on seletatud, kuidas Kunksmoor elab männi okste vahel ja tõuseb mere kohale lendu oma kollase õhupalliga: „Tuul pillutas pallikest sinna-tänna... (7), kuni lõpuks kukub Kunksmoor vahustesse merevoogudesse. Ürglind on sündinud ja vaieldamatult on linnutemaatika teoses märgiline, Kunksmooril ilmnevad ilma ürglinnu müüditagi linnule omased tunnused. Lisaks sellele, et ta sõidab õhupalliga õhus linnukombel, oskab lindude keelt ja tunnetab nende meelt, on tema füüsiline kehagi linnulik. Luisele kehale lisaks on mürgisest korstnast pääsemist kirjeldatud: „...ta luised sõrmed klammerdusid nagu linnujalad tugevasti redelipulkade külge, nii et ta ei kukkunud.“ (75)

Selleks, et ürglind saaks muneda munad, on vaja pesa punuda, pesapunumisel on loomismüüdis keskne koht, sest see viitab loomistöö kosmilisele rütmile ja muustrile, loomine toimub kiirustamata ning viitab kordumisele (Krull 2012: 26). Pesapunumise motiiv on teoses üsna pidev. Teos alguses on lause: „Saare randa kivide vahele tegid merelinnud oma pesad“ (5). Ja sealt edasi hakkab pesa olulisus kasvama: Kunksmoori juuksed olid nagu harakapesa (5), Kunksmoori kodu paistis puu otsas nagu suur sasine pesa (pesa vooderdas ta üles nopitud asjadega, kuivatatud taimedega) (6), pesa punuvad nad koos Trummiga, taimeraamatu kirjutamise alustamisel (loomisel) on laud nagu seapesa (54), rabasaarel tegi Kunksmoor endale pesaaseme (85), teose lõpus on kaks taru (pesa) mesilasi (95). Linnupesa on põiming, milles on oluline punumine, põimimine, sõlmimine ning kangakudumine (Krull 2012: 27). Kunksmoor põimib ja sõlmib pidevalt oma õhupalli nõõre, parandab seda nõnda, et „...lõpuks on pall nõelumisest ja lappimisest kirju nagu

pühademuna“ (15). Kõik see viitab suurele müstilisele loomisele, pesapunumisele, kus Kunksmoor on pidev päästja, eluandja, sünnitaja, looja; tema läbi leiavad aset imeteod, elude pääsemised, haiged saavad terveks ehk uue elu. Munadena esinevad „Kunksmooris“ nii lindude munetud munad, kuid müütilise tõlgenduse järgi ka rannakivid ja ümar kollane õhupall, mis justkui oleks munetud ühe taevakeha loomiseks. Kunksmoor võis pimedatel öödel palliga segamatult liikuda, sest õhupall oli täiskuu moodi ning ei ärritanud kahtlust (6). Eri lauluversioonides varieerub munade arv ja munadest kooruv sisu (Puhvel 2009: 14-15), olulisemaks on munadest sündiv loomeakt, mille juures on olulised haudumine ja pillutamine (Krull 2012: 41). Tervendamisplaanide ja päästmismõtete „haudumisega“ tegeleb Kunksmoor pidevalt, tema ülesanne on jõuda jälile n-ö loomisvigadele.

Loomisvigadega on pärimustes alati seotud vaeslapse kuju (Krull 2006: 61). Selle tõlgendamisel võib lähtuda mitmest aspektist, ühelt poolt võib vaeslapsena vaadelda uppunud meremeest, kelle elluäratamine viitab vea parandamisele ning meremehe kaudu hakkab toimuma kahe maailma vahendamine. Meremees tuleb Kunksmoori saarele tagasi linnas hädas oleva Trummi pärast. Teisalt on vaeslapse kuju seotud ka haigusega, tihti šamanistliku haigusseisundiga, mille tagajärel saadakse kahe maailma vahendajaks¹⁴ (Krull 2006: 62). Peale uppunud meremehe linna tagasi viimist jääb Kunksmoor haigeks, hakkab sonima ja püüab pead veel pöörasemaks ajada tungalteratinktuuriga (20). Haiguse lõppedes tuleb meremees teda linna viima.

Krull ei välista loomise seotust nõidumisega (Krull 2012: 34). Loojalind ei lenda koplisse lihtsalt pesa tegema, vaid seekaudu tuuakse kogukonda, maailma südamesse ka laulja (Krull 2006: 15). Kunksmoor laulab alati mõnuga ning „laulu mõnu“ tähistab Krullil kosmilisse rütmi sisenemist, loomisele omistatud keelelist väge ning mõnu seob tänapäeva ennemuistse ajaga (Samas: 16). Üksilaulmine viitab maagilisele lausumisele, kosmilisele loomisaja positsioonile (Krull 2006: 30). Kunksmoori müütiline loomislugu seob end

---

¹⁴ Šamaanihaiguse kohta vt ka Lintrop, Aado 1995. Šamaaniraamat. Tartu: Ilmamaa, 20-21.

otseselt regilaulumaailmaga seal, kus Kunksmoor hakkab vanaaegse viisiga laulu ümisema, mis annaks väge ja viiks Trummist halva vaimu välja (53). Loitsimine ja laulmine on omavahel seotud, ümin kasvab tihti lauluks, mida moor ei suuda kontrollida. Loomislugude üks tihedamini esinev motiiv on seotud reha tegemise ja mere riisumisega. Lind muneb munad, mille tuul vette veeretab, seejärel palub lind teha sepal reha, et tükid kokku riisuda ja uus universum luua (Krull 2012: 34). Põhimõtteliselt teeb Kunksmoor ka reha, et merelt õli kokku riisuda; peale suurt vaevarikast tööd (rehitsemist) teeb ta merre augud, et õli saaks ära voolata ja seekaudu on Kunksmoor loonud uue universumi, puhta elukeskkonna. Reha tegemise kirjelduses kasutab Pervik isegi regilaulu poeetikat: „Hargi tegi Kunksmoor pihlakast, kaha voolis kadakast. Keskele pani ta havihamba. Havihamba kõrvale sai tedrekuke tiivakont, teisele poole aga metssea kihvaluu...“ (90-91). Õlireostusest päästetud linnud viskab Kunksmoor oma sülest lendu. „Ta kerkis aina kõrgemale ja kõrgemale sinavasse õhku ja kadus siis kauge puhta vee poole“ (87). Kunksmoor pillutas munad, pojad, linnud universumisse laiali, et need mujal hakkaksid loomistsüklit kordama.

Iseenesest võib vaadelda Kunksmoori ja kapten Trummi ka kui loojapaari ning triksterimüüdi järgi labürindi südamesse jõuda. Ilmselt pakub tulemusi ka kosjaskäimise lugu analüüsida. Eesti kosmogoonias levinud ilmalinnu müüdist on „Kunksmooris“ esindatud kõik põhilised motiivid: ürgvesi ehk meri; ürglind ehk Kunksmoor; ilmapuu ehk suur mänd; pidev pesapunumine; munad ja haudumine; vaeslapse motiiv; reha tegemine; kiikumine. Ürglinnu loomismüüt väärtustab Kunksmoori kui jumalannat ning ühtlasi kinnitab ökofeministliku lähenemise veenvust eesti ja ka laiemalt läänemeresoome kultuuriruumis.

KOKKUVÕTE

Magistritöö tegeleb naise ja looduse suhete uurimisega Aino Perviku teostes „Kunksmoor“ ja „Kunksmoor ja kapten Trumm“. Aino Perviku loomingu ülevaatest selgus, et kirjaniku teoseid läbivad eksistentsiaalsed teemad, tõsised elumõtisklused on seotud ühiskonnas aktuaalsete teemade ja probleemidega. Pervik kasutab tihti folkloorset ainet ning eestlase mütoloogiline maailmapilt on paratamatult seotud rohkem looduskeskkonna kui linnaga. Kultuur ja linnastumine on uuemates teostes surunud loodusliku keskkonna tagaplaanile. Sellest hoolimata on autoril loodus koguaeg meeles ning ta laseb tegelaste kaudu avalduda loodusega seotul. Paljusid Perviku tegelasi iseloomustab looduse väärtustamine ja keskkonnasõbralik käitumine.

Perviku loomingus on oluline ülekaal naistegelastel, varasemates teostes on naissoost kangelannad suured individualistid. Uuemates teostes on tegelaskond mitmekesisemaks muutunud ning rohkem esineb meestegelasi ja loomtegelasi. Varasema perioodi üksikkangelannade tugeva mõju asemel jäävad uuemas loomeperioodis kõlama tihti kollektiivi ehk sõpruskonna ühisväärtused. Nõukogude perioodist on üks eredaim Perviku loodud tegelane nõi Kunksmoor, kes tänapäevani oma seiklustega püsib laste lugemisvaras.

„Kunksmoori“ mõju ja tähtsust laiemalt eesti kultuurile seletab teose vaatlemine naise ja looduse seoseid avava tüvitekstina. „Kunksmoor“ ei kuulu mitte ainult lastekirjanduse klassikasse, vaid on *kunksmoori* mõistena levinud eesti kultuuriruumis laiemalt. Kui Perviku loomingu ülevaade põhjendab „Kunksmooris“ naise ja looduse harmoonilisi suhteid, siis ökofeministliku analüüsi valikuga kaasneb eesmärk analüüsida nende suhete haprust ja tugevust.

Ökofeminism on 1970-ndatel radikaalfeminismist alguse saanud liikumine, mis koondab erinevaid teooriaid ökoloogiast, feminismist, keskkonnakaitsest ja on pidevalt täienev suundumus. Ökofeminismi peamine eesmärk on naise ja looduse suhete kaudu paljastada patriarhaalse maailma strateegiaid. Lähemalt analüüsitud viis peamist seost naise ja looduse vahel on kohati vastandlikud ning kohati sarnased. Kui esimene seos väljendab naise ja looduse põhjendamatu ärakasutamist patriarhaadi poolt, siis teine seos käsitleb naise ja looduse ümberkujundamist patriarhaadi poolt. Kolmas ja neljas seos rõhutavad naise ja looduse väärtust. Ajalooline ja kultuuriline seos võimaldab naiste praktiliste kogemuste ja oskuste tõttu neil paremini looduses toime tulla. Naise ja looduse bioloogiline ühendus on seostatud mõlema tsüklilisusega ning kehalise kogemuse väärtustamisega. Viies seos on seotud spirituaalsuse ja religiooniga, mis tekitab ökofeministide endi seas palju vastakaid arvamusi. Ühest küljest on naise vaimne areng ning looduse ülistamine väärtustatud, teisest küljest on looduse kui naiselikkuse kummardamine tihti seotud ökofeministlikult taunitava essentsialistliku hoiakuga. Ökofeministide eesmärk on seotud eelkõige praktilise orientatsiooniga ning üha enam püütakse loobuda dualistlikust mõtlemisest, sealhulgas ka naiselikkuse kummardamisest.

„Kunksmoori“ ökofeministliku analüüsi kokkuvõtteks võib öelda, et teoses avalduvad kõik teoreetiliselt esitatud seosed. Kuigi teoses on väärtustatud loodust ning loodusliku naise ilu, ilmneb ka looduse ja naise alavääristamine patriarhaadi poolt. Kunksmoor on oma tegemistes seotud tsüklilise ajakäsitluse, loodusmärkide järgi orienteerumisega, seevastu Trumm ja linnaühiskond juhinduvad oma tegemistes lineaarsest mõtlemisest. Patriarhaalne loogika püüab Kunksmoori tegutsemist suunata ja juhtida, aga Kunksmoori eesmärk on juhinduda eelkõige elude päästmisest. Trumm püüab nii linnas kui looduses Kunksmoori loomulikku ilu muuta, kuid mees saab teose lõpuks aru oma petlikest kujutelmadest ning loobub neist. Kunksmoori elutegevus ja teadmised on alati olnud seotud loodusega ning seetõttu ei väärtusta ta teaduslikku ja progressiivset maailma. Trumm seevastu on põline linnamees ning looduses paelub teda praktilisest elutegevusest enam kunst ja imetlemine. Kunksmoori kehalisus on sügavalt seotud loodusega ning teosest ilmneb, et nii naine kui

loodus on omavahel bioloogiliste rütmide kaudu seotud. Kunksmoor on vaimsusega tegelev naine, kelle ravimist saab teoses võrdsustada looja figuuriga. Magistritöö üks eesmärk oli näidata, et naise ja looduse omavahelisi seoseid ei saa „Kunksmooris“ taandada ainult nõiia loodustlähedusele. See eesmärk on täidetud, sest nõidumisest tähtsamaks osutusid muud patriarhaalse süsteemiga seotud teemad.

Ökofeministliku analüüsi kaudu jõudsin Kunksmoorini jumalanna ehk looja tähenduses ning analüüsisin ühe loomismüüdi motiivide põhjal „Kunksmooris“ avalduvat müüti. Kunksmoor on Suur Õilis Ema, kes ürglinnuna tõuseb merest ja püüab pidevalt universumi korrastada ehk uueks luua. „Kunksmoori“ müüdilisus kinnitab teose tüvitekstilisust, kuid viitab ka ökofeministliku lähenemise valgustuslikule aspektile.

Magistritöö peamine eesmärk oli ökofeministlikult uurida naise ja looduse suhteid Aino Perviku teoses „Kunksmoor“. Eesmärk sai täidetud, „Kunksmoor“ on ökofeministlikult hästi analüüsitud teos. Magistritöö annab panuse lastekirjanduse uurimisse ning samas kinnitab, et lastekirjandusel on ühiskonnas tähtis positsioon. Kuna kirjandus kujundab lugejate eetilisi hoiakuid, siis on hea meel tõdeda, et „Kunksmoor“ neid hoiakuid ökofeministlikult kujundab. Sellega annab magistritöö panuse ka Eestis veel vähetuntud ökofeministlikku kirjandusuurimusse.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aavik, Kadri 2014.** Kriitilised loomauuringud. Teadusharu, mis aitab mõtestada inimeste ja loomade vahelisi suhteid. – Sirp 12. dets., 34-35.
- Alaimo, Stacy 2000.** Undomesticated Ground: Recasting Nature as Feminist Space. New York: Cornell University Press.
- Alkeemia akadeemia 2014.** Alkeemia Akadeemia IX: Tänapäeva kunksmooride tervisetarkused; <http://alkeemia.delfi.ee/eneseareng/akadeemia/alkeemia-akadeemia-ix-tanapaeva-kunksmooride-tervisetarkused?id=69703139>. Vaadatud 15.01.2015.
- Beekman, Aimeé 1970.** Sõnni Siim. Romaan lastele ja teistele. Tallinn: Eesti Raamat.
- Beauvoir de, Simone 1997.** Teine Sugupool. Avatud Eesti Raamat. Tallinn: Vagabund.
- Biehl, Janet 1991.** Rethinking Ecofeminist Politics. Boston: South End Press.
- Booth, Annie L. 1999.** Does the Spirit Move You? Environmental Spirituality – Environmental Values 8, no. 1, 89-105.
- Eesti nõiad 2004.** Toim. Ene Poll. Tallinn: Eesti Päevaleht, 172.
- ELK 2015 = Eesti Lastekirjanduse Keskus 2015.** Aino Pervik. Bibliograafia; <http://www.elk.ee/?profile=688>. Vaadatud 08.04.2015.
- Fehlmann, Meret 2012.** Matriarhaadi kuldajastu: väidetavalt igivana lugu. – Mis on ühist Gilgamešil ja geeniuurimisel? Käsitlusi kultuurist ja usundist. Koostaja Reet Hiimäe. 100-131.
- Gaard, Greta 1993.** Ecofeminism: Women, Animals, Nature. Philadelphia: Temple University Press.
- Gaard, Greta 1998.** Ecological politics: Ecofeminists and the greens. Philadelphia: Temple University Press.
- Gaard, Greta 2010a.** New Directions for Ecofeminism: Toward a More Feminist Ecocriticism. ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and the Environment 17:4, 1-23.

- Gaard, Greta 2010b.** Strategies for a Cross-Cultural Ecofeminist Literary Criticism. Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment. Ed. Carmen Flys Junquera. 1:1, 47-52.
- Hunt, Kaia-Kaire, Mercedes Merimaa, Kaido Soobik, Silva Soobik, Elery Tammemägi 2014.** Tänapäeva Kunksmoori koduapteek. Loomulik ja looduslik kodune esmaabi. Tallinn: Pilgrim.
- Kangur, Kalju 1969.** Timbu-Limbu õukond ja lumemöldrid. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kase, Dagmar 2015.** Ei loom ega inimene ole tarbeese. – Feministeeriumi koduleht; <http://feministeerium.ee/ei-loom-ega-inimene-pole-tarbeese/>. Vaadatud 08.04.2015.
- Kens, Kai 2005.** Lillede kuningriik. Peipsi nõid Laana. Tartu: Atlex.
- Kerge, Rainer 2012.** Aino Pervik: „Ema oli väga armas. Ja mina olin väga hoitud laps!“ – Õhtuleht 12. mai, 14-15.
- Kerge, Rainer 2013.** Männimets mere ääres on parim kõigest. Intervjuu Aino Pervikuga. – Eesti Mets nr 2, 44-48.
- King, Ynestra 1992.** Healing the Wounds: Feminism, Ecology, and Nature/Culture Dualism. Gender/Body/Knowledge: Feminist Reconstructions of Being and Knowing. Ed. Susan Bordo, Alison M. Jaggar. United States: Rutgers, The State University, 115-14.
- Klein, Mari 2007.** Arabellal ja Kunksmooril on põhjust pidutsemiseks. – Eesti Päevaleht: Arkaadia, 20. aprill, 14-15.
- Kressa, Kaarel 2010.** Aino Pervik mõtiskleb uues jutus ammukadunud vaarvanaema üle. – Eesti Päevaleht 9. juuli, 13.
- Krull, Hasso 2006.** Loomise mõnu ja kiri. – Loomingu Raamatukogu nr 5-6.
- Krull, Hasso 2012.** Jumalanna pesa. – Loomingu Raamatukogu nr 19-20.
- Krusten, Reet 1995.** Eesti lastekirjandus. Tartu: Elmatar.
- Krusten, Reet 2001.** „Maailm Sulelise ja Karvasega“ – müütiline lugu tänapäevast. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh, 10-11.
- Kumberg, Krista 2002.** Juubilar Pervik laob sõnad vundamendiks. – Postimees 22. apr., 12.

- Kumberg, Krista 2013.** Bibliograaf Krista Kumberg: raamatuemad on igavad. <http://menu.err.ee/v/avalehe8/b8efccee-b41b-40e2-9432-6a972d29e3f0>.
Vaadatud 04.04.2015.
- Kuperjanov, Andres 2003.** Eesti taevast. Uskumusi ja tõlgendusi. Tartu: Eesti Folkloori Instituut.
- Laidla, Siiri 2008.** Raamatukogunõid Rosaalie. Tallinn: Tänapäev.
- Laste rõõm 1 2011.** Eesti lastekirjandus ja raamatuillustratsioon 1860-1980. Koost. Anu Kehman, Ülle Väljataga. Tallinn: Tammerraamat.
- Laste rõõm 2 2013.** Eesti lastejutte ja luuletusi koos piltidega 1980-2010. Koost. Ilona Martson, Jaanika Palm, Ülle Väljataga. Tallinn: Tammerraamat.
- Lees, Triin 2013.** Nõia kujutamine eesti lastekirjanduses. (Magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- Lember, Ira 2011.** Nõiajaht koolis. Tallinn: Canopus.
- Linnamägi, Maimu 1978.** Mõtteid lapse ja looduse suhetest eesti lastekirjanduses. Laps vajab head raamatut. Tallinn: Eesti Raamat, 37-50.
- Lintrop, Aado 1995.** Šamaaniraamat. Tartu: Ilmamaa.
- LKS 2006 = Reet Krusten, Krista Kumberg, Mare Mürsepp, Mari Niitra, Hille Ojala, Jaanika Palm, Malle Reidlov, Ave Tarrend 2006.** Lastekirjanduse sõnastik. Toim. Jaanika Palm, Ülle Väljataga. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
- Lobe, Mira 1973.** Vanaema õunapuu otsas. Tallinn: Eesti Raamat.
- Martson, Ilona 2010.** Mis jääb viimase kümnendi eesti laste- ja noortekirjandusest meelde ja kestma? – Sirp 26. märts, 14-17.
- Martson, Ilona 2011.** Lasteraamatute oma päev. Intervjuu Aino Pervikuga. – Täheke nr 4, 4.
- Martson, Ilona 2012.** Kunksmoori ja Aino Perviku juubel. – Täheke nr 4, 12-13.
- Masing, Uku 1995.** Eesti usund. Tartu: Ilmamaa.
- Matsumura, Kazuto 2002.** Kuidas Sipsik Jaapanisse lendab. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh, 34-35.

- Mellor, Mary 1996.** The politics of women and nature: affinity, contingency or material relation? – Journal of Political Ideologies 1(2), 147-164.
- Merchant, Carolyn 1980.** The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution. San Francisco: Harper & Row.
- Merchant, Carolyn 1993.** Ecofeminism. Radical Ecology: the search for a livable world. London: Routledge. 183-210.
- Merilai, Arne 2007.** Ilukirjanduslikkus. Poetika. Gümnaasiumiõpik. Koostajad Arne Merilai, Anneli Saro, Epp Annus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus; 9-14.
- Minh-ha, Trinh T. 2003.** Nagu *h* sõnas *haljas*: Määramatuse heli. Tõlk. Timo Maran. – Akadeemina nr 2, 227-253.
- Mõttus, Anu 2002.** Ikka inimeste maailmas. – Õpetajate Leht 17. mai, 9.
- Mõttus, Anu 2009.** Raamatud tüdrukutest ja tüdrukutele. – Õpetajate Leht 19. juuni, 28.
- Mänd, Heljo 1993.** Nõiakivi. Tallinn: Sinisukk.
- Märka, Veiko 2011.** Eesti ökofeminismi tüürihoidja. – Eesti Ekspress 8.dets, 52-53.
- Müürsepp, Mare 1996.** Pilt lasteraamatus. – Nukits: Eesti Lasteraamatukogu lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh, 6-8.
- Müürsepp, Mare 2013.** Vaikuse sõnade vormija. – Sirp 8. märts, 12.
- Niitra, Mari 2012.** Laulu, sõna ja mõtte jõud hea ja kurja käes. Aino Perviku Sulelise ja Karvase diloogia. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Keskuse lastekirjanduse ajakiri, 1-4.
- Ortner, Sherry B. 1974.** Is Female to Male as Nature Is to Culture? – Michelle Z. Rosaldo and Louise Lamphere (eds.). Woman, Culture, and Society. Stanford: Stanford University Press, 68-87.
- Palm, Jaanika 2004.** Mereteemast eesti lasteproosas. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh, 40-42.
- Palm, Jaanika 2011.** Laste rõõm 1. <http://www.elk.ee/?p=2533>. Vaadatud 02.04.2015.
- Peegel, Mari 2010.** Aino Pervik: lastekirjandus peaks olema turvaline paik. Intervjuu Aino Pervikuga. – Eesti Päevaleht 18. dets., 11-12.
- Penjam, Tiia 2006.** Lastekirjanikuga lastest ja kirjandusest. – Õpetajate Leht 22. dets., 2-3.
- Pervik, Aino 1961.** Kersti sõber Miina. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

- Pervik, Aino, Eno Raud 1962.** Rein karuradadel. Reisijutt Karjalast. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Pervik, Aino 1969.** Õhupall. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1971.** Kaarist on kasu. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1973.** Kunksmoor. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1975.** Kunksmoor ja kapten Trumm. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1982.** Arabella, mereröövli tütar. Tallinn: Eesti Kirjastus.
- Pervik, Aino 1986a.** Kunksmoor. Kunksmoor. Kunksmoor ja kapten Trumm. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1986b.** Sookoll ja sisalik. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1989.** Kiikujad väravakaartel. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pervik, Aino 1992.** Kallis härra Q. Tallinn: Eesti Kirjanike Liidu Kooperatiiv „Kupar“.
- Pervik, Aino 2000a.** Maailm Sulelise ja Karvasega. Tallinn: Varrak.
- Pervik, Aino 2000b.** Hea ja kurja vahel: fantaasiast meie nõukogudeaegses lastekirjanduses. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh. 8-17.
- Pervik, Aino 2002.** Draakonid võõrsil. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, Aino 2003a.** Paula päästab Kassiopeiat. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, Aino 2003b.** Paula läheb piknikule. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, Aino 2003c.** Nii kaugele kui võimalik. – Eesti Päevaleht 2. juuni, 3.
- Pervik, Aino 2005a.** Müüdid ja põhitõed maailmapildi kujunemisel. – Nukits: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse almanahh, 1-7.
- Pervik, Aino 2005b.** Dixi ja Xixi. Tallinn: Ilo.
- Pervik, Aino 2005c.** Paula lumememm. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, Aino 2006a.** Neljanda päralejõudja rõõm. – Sirp 3. märts, 11.
- Pervik, Aino 2006b.** Kunksmoorilugu. Lastenäidend kahes vaatuses. Tallinn: Tiritamm.
- Pervik, Aino 2007.** Suleline, Puhuja ja must munk. Minu esimene raamat. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2008a.** Paula sõidab kevadet vaatama. Tallinn: Tiritamm.

- Pervik, Aino 2008b.** Presidendilood. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2009a.** Tirilinnas algab kool. Tallinn: Tammerraamat.
- Pervik, Aino 2009b.** Ühes väikses veidras linnas. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2010a.** Tüdrukud = poisid? – Õpetajate Leht 10. det., 6.
- Pervik, Aino 2010b.** Matlena teekond. Tallinn: Mustvalge Kirjastus.
- Pervik, Aino 2011.** Jüri soolaleivapidu. Tallinn: Tammerraamat.
- Pervik, Aino 2012a.** Klabautermanni mure. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2012b.** Isegi Max ei usu enam. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2014.** Härja Tee ja proua Kohv. Tallinn: Tänapäev.
- Pervik, Aino 2015.** Jääpurikas, murelik piim ja teised tüübid. Tallinn: Tänapäev.
- Plumwood, Val 1993.** Feminism and the Mastery of Nature. New York: Routledge.
- Preussler, Otfried 1975.** Väike nõid. Tallinn: Eesti Raamat.
- Puhvel, Jaan 1996.** Võrdlev mütoloogia. Tartu: Ilmamaa.
- Puhvel, Martin 2009.** Põlistelt põldudelt. Põhja- ja Loode-Euroopa rahvaste folkloorist ja vanemast kirjandusest. Tartu: Ilmamaa.
- Põldvee, Aivar 2013.** Aino Kallas: põgenemine ajalukku ja ajaloo eest. – Keel ja Kirjandus, nr 8-9, 645-660.
- Rajandi, Edgar 1966.** Raamat nimedest. Tallinn: Eesti Raamat.
- Raud, Eno 1962.** Sipsik. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Raud, Eno 1972.** Naksitrallid. Esimene raamat. Tallinn: Eesti Raamat.
- Reimann, Mart, Rein Kuresoo 2010.** Ökoturisti iseloomustus. Ökoturism. Mõtteviis, majandusharu, heaolu tõstja, loodus- ja kultuuripärandi kaitse tõhustaja. E-publikatsioon https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/docs/1343992_6k6turism.pdf. Vaadatud 08.04.2015.
- Reinaus, Reeli 2008.** Saladuslik päevik. Tallinn: Tänapäev.
- Ruether, Rosemary Radford 2012.** Ecofeminism – The Challenge to Theology. – DEP no 20, 22-33.
- Ruud, Linda 1992.** 18 raamatut: mäng ja saatus. Aino Perviku juubeliks. – Keel ja Kirjandus nr 4, 241-242.

- Saul, Katrin Saali 2015.** Naiseks olemise kunst. Avasta naiselik vägi läbi arhetüüpide maagilise maailma. Tallinn: Pilgrim.
- Sempruch, Justyna 2008.** Fantasies of Gender and the Witch in Feminist Theory and Literature. Purdue University Press.
- Shiva, Vandana 1988.** Staying Alive. Women, Ecology and Survival in India. New Delhi: Indraprastha Press.
- Shiva, Vandana 1993.** Monocultures of the Mind: Perspectives on Biodiversity and Biotechnology. New York: Jutaprint.
- Speek, Tiit 2000.** Looduskeskkond kirjanduses: Lawrence Buell'i kirjandusökoloogiline perspektiiv. – Koht ja paik. Place and Location I. Toim. Kaia Lehari, Virve Sarapik. Eesti Kunstiakadeemia toimetised, Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 148-159.
- Starhawk (Miriam Simos) 1990.** Power, Authority, and Mystery: Ecofeminism and Earth-Based Spirituality. Reawakening the World: The Emergence of Ecofeminism. (eds.), I. Diamond et G.F. Orenstein. San Francisco: Sierra Club Books. 73-86.
- Stewart, Tuuli 2010.** Meie aja Kunksmoor. <http://tuulistewart.blogspot.com/2010/07/meie-aja-kunksmoor.html>. Vaadatud 04.04.2015.
- Sturgeon, Noël 1997.** Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, and Political Action. New York and London: Routledge.
- Sukmit, Killu 2014.** Ma tean, mis on feminism, aga mis on ökofeminism? – Maaleht 6. veebr., 6.
- TK 2015 = Tallinna Keskraamatukogu 2015.** Kümnenda Tallinna Keskraamatukogu „Järje hoidja“ auhinna saab Aino Pervik; <http://www.keskraamatukogu.ee/toimub/uudised/kumnenda-tallinna-keskraamatukogu-jarje-hoidja-auhinna-saab-teist-korda-aino-pervik/>. Vaadatud 08.04. 2015.
- Tungal, Leelo 2014.** Vanaema on meil nõid. Tallinn: Tammerraamat.
- Travers, Pamela Lyndon 1971.** Mary Poppins. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tüür, Kadri 2011.** Ökofeminism. Sissejuhatus soouuringutesse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 280-287.

- Tüür, Kadri 2014.** „Puhastus“: õnn, häbi ja ökofeminism. Õnne kogum: artiklid, esseed ja pildid õnnest 2010-2014. Tartu: Greif, 62-66.
- Uiibo, Udo 2014.** Sõnalood. Etümoloogilisi vesteid. Tallinn: Tänapäev.
- Vahtre, Lauri 2000.** Eestlase aeg. Uurimus eesti rahvapärase ajaarvamise ajaloost. Tallinn: Varrak.
- Valk, Ülo 1993.** Kust tuli ilmalind? – Vikerkaar 2; 21-29
- Veidemann, Rein 2006.** Tuikav tekst. Artikleid ja esseid eesti kirjandusest ja kultuurist 2000-2005. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Warren, Karen J. 1990.** The Power and the Promise of Ecological Feminism. Environmental Ethics, 12: 2, 125-146.
- Warren, Karen J. 1996.** Ecological Feminist Philosophies: An Overview of the Issues. Ecological Feminist Philosophies. Indianapolis: Indiana University Press, ix-xxvi.
- Warren, Karen 1997.** Ecofeminism: Women, Culture, Nature. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Warren, Karen J. 2000.** Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on what it is and why it Matters. United States: Rowman & Littlefield Publishers.
- Warren, Karen J. 2002.** Environmental Justice: Some Ecofeminist Worries About a Distributive Model. Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy. Ed. Ruth Chadwick, Doris Schroeder. Volume 4. Routledge. 259-302.
- Õnnis, Harry 2000.** Kunksmoor Neeme Mets. – Videvik 16.nov, 4.

“OLD MOTHER KUNKS” (“KUNKSMOOR”) BY AINO PERVIK: AN ECOFEMINIST ANALYSIS. SUMMARY

The main objective of this master’s thesis is to analyse the relationship between women and nature in the books “Old Mother Kunks” (“Kunksmoor”, 1973) and “Old Mother Kunks and Captain Trumm” (“Kunksmoor ja Kapten Trumm”, 1975) by Aino Pervik. It is a popular Estonian children’s book. Its main character is a witch who lives in harmony with nature. The magic practisers in Estonian children’s literature are usually female and benevolent witches who live in harmony with nature. Old Mother Kunks is a witch who regards nature not just as her natural living environment; the role of nature in her life is much larger and more significant.

Aino Pervik is a children’s author, whose works are marked by existential topics, the cycle of life and death, nature and folklore. There are several vivid or spectacular female characters in her early works and one of them is Old Mother Kunks. Pervik’s female characters are stubborn and have a mind of their own. They can manage their lives by themselves and they are real heroines with various adventures in their lives. Pervik’s works hold generational continuity, transmission of traditions and singing in high regard. “Old Mother Kunks” is considered to be a core text in Estonian literature and culture. It describes the interrelation between women and nature. The word *kunksmoor* has become a general term in Estonian culture, where it is used not for witches but for women who seek power and balance from nature. With its understanding of plant wisdom, “Old Mother Kunks” has served as an example for subsequent literary books about witches and the book has served as a source material for other art forms as well.

In order to analyse the connections between women and nature the ecofeminist approach is used. In this approach, five main connections stand out against the patriarchal world: 1) gratuitous exploitation of women and nature; 2) alteration of women and nature; 3) the

historical/cultural relationship between women and nature; 4) the biological relationship between women and nature; 5) spirituality and religion. An ecofeminist analysis of “Old Mother Kunks” has been conducted using the aforementioned categories. The summary of the results is as follows: 1) both Old Mother Kunks and nature are being exploited by townsfolk, and the urban people do not recognise the value of nature; 2) In the town, Captain Trumm attempts to make her more civilised and attractive, and the natural environment is constantly being acculturated and urbanised; 3) Old Mother Kunks has always lived in nature, she is fluent in herbal medicine; 4) to Old Mother Kunks the cyclicity of nature is essential and she strives to live according to it; 5) the book illustrates the clash between Christianity and old folk beliefs. Witchcraft is regarded as superstition and witches are disparaged women who are pushed to the periphery of society.

“Old Mother Kunks” can also be regarded as a mythological text. One creation myth in Finno-Ugric mythology tells about a primordial bird who lays eggs that become the world. “Old Mother Kunks” contains several motifs inherent to this creation myth: the primordial bird, i.e. Old Mother Kunks, the sea, eggs, nesting, cloth weaving, rake making, the flood and the orphan. Old Mother Kunks constantly recreates the world. She heals people, saves birds and restores the natural environment.

From the ecofeminist analysis of “Old Mother Kunks” it is possible to conclude that there is a strong bond between women and nature and it has been depicted in the book as a natural state of relation since time immemorial. According to the mythological interpretation of “Old Mother Kunks” in the light of ecofeminist theory, Old Mother Kunks is not just a witch but also a goddess.

LISA 1. Aino Pervikult ilmunud lasteraamatute nimekiri (ELK 2015)

Jääpurikas, murelik piim ja teised tüübid (Tänapäev, 2015)

Härja Tee ja proua Kohv (Tänapäev, 2014)

Roosaliisa prillid (Päike ja Pilv, 2014)

Sinivant läheb lasteaeda (Tammerraamat, 2014)

Väike valge pilvelammas, kes läks läbi vikerkaare (Päike ja Pilv, 2013)

Jänes keedab suppi (Päike ja Pilv, 2013)

Isegi Max ei usu enam (Tammerraamat, 2012)

Kirjatähtede keerukas elu (Tänapäev, 2012)

Klabautermanni mure (Tänapäev, 2012)

Rändav kassiemme (Tammerraamat, 2012)

Jüri soolaleivapidu (Tammerraamat, 2011)

Piknik Ristineemel (Tammerraamat, 2010)

Aiapidu roosiaias (Tammerraamat, 2009)

Kollasel autopõrnikal läheb hästi (Avita, 2009)

Krokodill (Tammerraamat, 2009)

Kui sa näed korstnapühkijat (Tammerraamat, 2009)

Tilluke loomateater (Avita, 2009)

Tirilinnas algab kool (Tammerraamat, 2009)

Ühes väikses veidras linnas (Tänapäev, 2009)

Presidendilood (Tänapäev, 2008, 2013)

Paula sõidab kevadet vaatama (Tiritamm, 2008)

Paula aabits (Tiritamm, 2007)

Suleline, Puhuja ja must munk (Tänapäev, 2007)

Kunskmoorilugu (lastenäidend; Tiritamm, 2006)

Paula läheb külla (Tiritamm, 2005)

Paula raamatukogus (Tiritamm, 2005)
 Paula lumememm (Tiritamm, 2005)
 Dixi ja Xixi (Ilo, 2005)
 Paula käib poes (Tiritamm, 2003)
 Paula läheb piknikule (Tiritamm, 2003)
 Paula mängib (värviraamat; Tiritamm, 2003)
 Paula viiakse haiglasse (Tiritamm, 2003)
 Paula õpib emakeelt (Tiritamm, 2003)
 Paula päästab Kassiopeiat (Tiritamm, 2003)
 Draakonid võõrsil (Tiritamm, 2002)
 Mammutilaps ajab tuult taga (Avita, 2002)
 Paula ja Patrik (Tiritamm, 2002)
 Paula ja õuelapsed (Tiritamm, 2002)
 Paula lõpetab lasteaia (sarja Paula elu 1. raamat; Tiritamm, 2001, 2007)
 Paula läheb linna elama (Tiritamm, 2001, 2007)
 Paula ja Joosep (Tiritamm, 2001)
 Paula esimene koolipäev (Tiritamm, 2001, 2007)
 Paula jõulud (Tiritamm, 2001, 2007)
 Maailm Sulelise ja Karvasega (Varrak, 2000)
 Kollane autopõrnikas sõidab ringi (Avita, 1999, 2008)
 Keeruline lugu (Tiritamm, 1994)
 Kuninga soov (Varrak, 1993)
 Kallis härra Q (Kupar, 1992; Avita, 2004)
 Sookoll ja sisalik (Eesti Raamat, 1986; Tiritamm, 2004)
 Kunksmoor; Kunksmoor ja kapten Trumm (Eesti Raamat, 1986; Tiritamm, 2001;
 Tammerraamat, 2011, 2013)
 Arabella, mereröövli tütar (Eesti Raamat, 1982; Tiritamm, 2000; Tänapäev, 2008, 2013)
 Umbluu. Uusi ja vanu vigurijutte (Eesti Raamat, 1980; TEA Kirjastus, 2008)
 Kunksmoor ja kapten Trumm (Eesti Raamat, 1975)

Kunksmoor (Eesti Raamat, 1973)

Väikesed vigurijutud (Eesti Raamat, 1972)

Kaarist on kasu (Eesti Raamat, 1971, 1972; TEA Kirjastus, 2010)

Õhupall (Eesti Raamat, 1969)

Rein karuradadel (Eesti Riiklik Kirjastus, 1962, koos Eno Rauaga)

Kersti sõber Miina (Eesti Riiklik Kirjastus, 1961)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Triin Lees__ (isikukood _48505016539) _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„Aino Perviku „Kunksmoor“: ökofeministlik analüüs“

_____
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

Kadri Tüür _____,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 25.05.2015

Triin Lees